

Оріон

Нова українська школа

Людмила Аристова
Наталя Чен

МИСТЕЦТВО

5

Театр — це завжди свято для наших емоцій! Але для того, щоб воно відбулося, потрібно знати й дотримуватися певних правил.

1. Сплануйте відвідування театру заздалегідь. Ознайомтеся з репертуаром й оберіть виставу, яку ви бажаєте переглянути. Квитки краще придбати заздалегідь. Для відвідування театру підберіть відповідний одяг.
2. Зайшовши в театр, треба залишити верхній одяг у гардеробі.
3. У театр не можна запізнюватися! Зайняти своє місце в залі потрібно не пізніше другого дзвінка.
4. Коли прямуєте на своє місце в середині ряду, треба проходити, повертаючись обличчям до людей, які зайняли свої місця раніше, і спиною до сцени. Якщо ви прийшли раніше і змушені пропускати глядачів у середину ряду, треба піднятися з місця і пропустити їх.
5. Коли заходите до глядацької зали, потрібно вимкнути мобільний телефон або перевести його в беззвучний режим.

6. Під час вистави дотримуйтесь тиші, не заважайте всім творити і сприймати театральне дійство! Не можна перешіптуватися, човгати ногами, стукати пальцями по підлокітнику крісла, підспівувати, плескати, викрикувати репліки, їсти цукерки, гратися в ігри на телефоні. Обмінятися думками та враженнями ви зможете під час антракту.
7. Аплодувати можна наприкінці вистави або вдалої сцени, у разі появи популярного актора чи актриси.
8. Після закінчення вистави подякуйте за виставу й дочекайтеся, поки виконавці покинуть сцену, і лише після цього прямуйте до гардероба.
9. Обговоріть із друзями свої враження від вистави, яку переглянули.
10. Напишіть пост у соціальних мережах про свої враження і запросіть всіх відвідати виставу й висловити свою думку.

Людмила АРИСТОВА, Наталія ЧЕН

Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України

УДК 73/76*кл 5 (075.2)
А 79

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 08.02. 2022 р. № 140)

Як зрозуміти мистецтво, або Умовні позначки

Міркуємо, шукаємо відповіді, висловлюємо власну думку

Дізнаємося про важливе

Слухаємо і відчуваємо музику, переглядаємо відео

Співаємо, музикуємо, захоплюємося

Малюємо, творимо нове, фантазуємо

Працюємо в групі, досліджуємо, спостерігаємо, обговорюємо, працюємо над проектами

Опановуємо свої емоції

Завдання з електронними додатками, які бажано виконувати в школі

Аристова Л. С., Чен Н. В.

А79 Мистецтво : Підручник для 5 кл. закладів загальної середньої освіти / А. С. Аристова, Н. В. Чен. — Київ : УОВЦ «Оріон», 2022. — 224 с., іл.

ISBN

УДК 73/76*кл 5 (075.2)

ISBN

© Л. С. Аристова, Н.В. Чен, 2022
© УОВЦ «Оріон», 2022

Дорогі шанувальниці і шанувальники мистецтва!

Усі ви давно переконалися, що світ Мистецтва яскравий, різноманітний, захоплюючий, наповнений дивовижними звуками і фарбами, виразними словами і рухами. У цьому світі люди перебувають кожної миті свого життя і дуже важливо розуміти його секрети, щоб брати з нього сили, емоції і натхнення. Він змінюється, розвивається, живе в кожному з нас, а ми — люди — можемо повноцінно існувати тільки в ньому!

Наша подорож світом Мистецтва триває! У цьому році ми разом будемо вчитися розуміти мову мистецтва, слухати музику, співати, грати на музичних інструментах, милуватися витворами різних видів образотворчого мистецтва, створювати композиції, фантазувати і мріяти, спостерігати і відчувати, досліджувати, думати і діяти!

З величезною повагою авторки

Пропонуємо маршрут нашої подорожі

МИСТЕЦТВО **5 клас**

НАРОДНЕ І ПРОФЕСІЙНЕ МИСТЕЦТВО

**КЕЙС
МУЗИЧНОГО
МИСТЕЦТВА**

**КЕЙС
ОБРАЗОТВОРЧОГО
МИСТЕЦТВА**

ВЗАЄМОДІЯ І СИНТЕЗ МИСТЕЦТВ

**КЕЙС
ВЗАЄМОДІЯ І СИНТЕЗ
МИСТЕЦТВ**

Путівник світом мистецтва

НАРОДНЕ І ПРОФЕСІЙНЕ МИСТЕЦТВО

КЕЙС МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

КЕЙС ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

11	Народження музики	1	Зародження образотворчого мистецтва	68
15	Таємниця впливу музики	2	Мистецтво, яке лікує	71
18	Народна пісня — душа народу	3	Зрозуміти мову графіки	74
21	У родинному колі пісня звучить	4	Мистецтво ілюстрації	77
24	Календарно-обрядові пісні	5	Зрозуміти мову живопису	80
27	У народних ритмах	6	Розмаїття світу живопису	84
30	Музична візитівка країни	7	Чи може камінь говорити?	87
34	Таємниця людського голосу	8	Музика, що застигла в камені	90
38	Секрети співочих голосів	9	Чарівність народного розпису (краса народного мистецтва)	93
41	Хорове мистецтво	10	Краса та чарівність народного розпису	96
44	Інструментальна музика звучить	11	Цінність ажурного мистецтва	99
47	Музичні інструменти симфонічного оркестру	12	Краса керамічного мистецтва	102
51	Слухаємо симфонію	13	Дизайн, його види	105
55	Види оркестрів	14	Одяг як частина нашого образу	108
58	Мелодії рідного дому	15	Художня фотографія	111
61	ПЕРЕВІРЯЄМО СВОЇ ДОСЯГНЕННЯ: я знаю, можу, відчуваю			114

КЕЙС СИНТЕЗУ МИСТЕЦТВ

Свято і світ Різдва			
122	Різдвяний вертеп	Різдво прийшло	125
У театральному світі			
128	Ляльковий театр	17 Лялька у театрі	132
135	Музичний театр: опера	18 Театральна афіша — запрошення до світу театру	138
141	У світі української опери	19 Розповідь театральної завіси	146
149	Музичний театр:	20 Як народжується декорація	153
156	балет	21 Магія створення театральних декорацій	160
162	Музичний театр:	22 Загадки і секрети бутафорії	166
168	мюзикл	23 Театральний костюм — складова сценічного образу	172
О, цирк! Ти — чарівний світ...			
174	Музика в цирку	24 Художник і цирк	177
Подорож у світ анімації і кіно			
180		25 Чарівний світ мультиплікації: мальовані мультфільми	184
187	Захопливий світ кіно й анімації	26 Відкриття лялькової та пластилінової анімації	190
Загадки і сюрпризи медіасвіту			
193	Мистецтво і медіа	27 Мистецтво і медіа	197
200	Музика на телебаченні	28 Телебачення як мистецтво	203
Чим нас можна здивувати?			
206		29 Інсталяція як форма сучасного мистецтва	211
214	Феєрія сучасних музичних шоу	30 Музеї — скарбниці шедеврів	218
216	ПЕРЕВІРЯЄМО СВОЇ ДОСЯГНЕННЯ: я знаю, можу, відчуваю		221

Створюємо проєкт

Я ВЧУСЯ РОЗУМІТИ МУЗИЧНЕ І ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО

Кроки виконання проєкту:

Крок 1. Розподіліться на групи за інтересами для пошукової діяльності.

Крок 2. Розподіліть обов'язки в групі.

Крок 3. Обговоріть, яку інформацію будете збирати та аналізувати.

Крок 4. Оберіть форму представлення проєкту.

Крок 5. Проведіть опитування у класі та вдома щодо вашої теми проєкту (за потребою).

Крок 6. Створіть проєкт і обговоріть його з дорослими.

Крок 7. Проведіть захист проєкту на уроці (виступ групи з демонстративним матеріалом — комп'ютерна презентація, концерт, флеш-моб, лепбук тощо).

Крок 8. Проаналізуйте, чи все вдалося при створенні та презентації проєкту? Як працював кожен учасник групи? Які емоції і почуття вас охоплювали при роботі над проєктом?

Пам'ятайте!

Робота над проєктом передбачає:

- ♦ вибір теми дослідження,
- ♦ добір матеріалу,
- ♦ аналіз інформації,
- ♦ формулювання висновків,
- ♦ захист проєкту.

ОБЕРІТЬ ТЕМУ МИСТЕЦЬКОГО ПРОЄКТУ: МУЗИКА

Тема проєкту:

НАРОДНА ПІСНЯ — ДУША НАРОДУ

Форма представлення проєкту: комп'ютерна презентація з концертними виступами учнів і учениць, лепбук тощо (на вибір учнів і учениць).

Поради щодо виконання проєкту:

1. Доберіть вірші про народну пісню, казки і легенди.
2. Оберіть світлини скульптур та творів живопису, присвячених пісні.
3. Підберіть аудіо/відео записи пісень.
4. Дослідить, які народні пісні є популярними у наш час.
5. Оформіть проєкт.

зовнішній вигляд розгорнутого лепбуку

внутрішній вигляд розгорнутого лепбуку

Тема проєкту:

УЛЮБЛЕНІ НАРОДНІ ПІСНІ МОЄЇ РОДИНИ

Форма представлення: концертний виступ учнів і учениць з рідними, флеш-моб, комп'ютерна презентація тощо (на вибір учнів і учениць).

Поради щодо виконання проєкту:

1. Дослідить, які українські народні пісні співають у вашій родині.
2. Запропонуйте вашим рідним заспівати улюблені пісні.
3. Створіть аудіо/відео запис улюблених пісень у виконанні ваших рідних.
4. Підберіть вірші, легенди, фото світлини, які можна використати у концертному виступі, присвяченому улюбленим пісням вашої родини.
5. Створіть сценарій вашого концерту.

6. Виступіть на уроці-концерті, за можливістю, разом із рідними.

Тема проєкту:

СУЧАСНІ УКРАЇНСЬКІ ГУРТИ ТА СПІВАКИ/СПІВАЧКИ

Форма представлення: картки для «АРТ-сушки», відео-записи, комп'ютерна презентація, лепбук.

Поради щодо виконання проєкту:

1. Оберіть вокальні гурти або сольних співаків/співачок, які є популярними в Україні.
2. Доберіть інформацію про їх творчість.
3. Прослухайте пісні у їх виконанні, оберіть пісні, які запропонуєте для слухання.
4. Створіть коротку картку-повідомлення про виконавців або гурт, яка буде містити світлину з портретом улюбленого виконавця або гурту та інформацію про їх творчий доробок.
5. Створіть власний малюнок-враження від прослуханих пісень. Розмістіть їх на мотузках у кабінеті музики або класній кімнаті.
6. Запросіть друзів і рідних на цей захід.

Тема проєкту:

ТАНЦІ НАРОДІВ СВІТУ

Форма представлення проєкту: відеозаписи, комп'ютерна презентація, лепбук.

Поради щодо виконання проєкту:

1. Перегляньте в інтернеті танці народів світу.
2. Підготуйте невеличке повідомлення про танець, який вам сподобався найбільше.
3. Підготуйте сторінку для лепбуку про танець народів світу зі світлинами.
4. Підготуйте відеоролік для ютуб каналу про улюблений народний танець.
5. Створіть кросворд на тему: «Народні танці світу», презентуйте на уроці.

Тема проєкту:

ЗІРКИ ОПЕРНОГО СПІВУ / УКРАЇНСЬКІ СПІВАКИ ТА СПІВАЧКИ НА СВІТОВІЙ ОПЕРНІЙ СЦЕНІ

Форма представлення проєкту: відеозаписи, комп'ютерна презентація, картка профілю співака/співачки у соцмережах.

Поради щодо виконання проєкту:

1. Користуючись матеріалом підручника, оберіть відомих співаків/співачок оперної сцени.

1

Народження музики

Що таке музика? Чому і як виникла музика? Для чого вона існує?

Першим музичним інструментом був людський голос, а першими музичними звуками вважаються наслідування людиною голосів тварин і птахів під час полювання.

Давні люди вірили, що музика має чарівну силу й використовували її як захист. Тупання ногами, плескання в долоні, ритмічні вигукування допомагали налаштуватися на полювання. Рух, танець і музика були невід'ємними складовими життя первісної людини. За допомогою музичних звуків первісна людина могла приборкувати та дресувати диких тварин або заманювати рибу. Музика була і частиною праці давньої людини. Найчастіше працювали під ритмічні звуки ударних інструментів або флейти. Музика допомагала працювати злагоджено, ритмічно, в основі спільних дій був **ритм**.

Музичний кейс

Ритм — упорядковане чергування музичних звуків.

Звуки природи, спів пташок (на вибір вчителя/вчительки). Луї Клод Дакен. Зозуля.

Перегляньте зображення первісних музичних інструментів. Що вони нагадують?

<https://cutt.ly/iAVRDk>

Перші первісні музичні інструменти майже не відрізнялися від знарядь праці. Більшість з них мали походження саме з праці. Про це нам розповідає форма інструмента

й манера гри на ньому. Звичайна ступа, у якій мололи зерно, глиняний горщик або гарбузовий бутил обтягувалися шкірою — і виходив готовий музичний інструмент, якому пізніше дали назву «ударний».

<https://cutt.ly/qIAVUNNR>

Пер Нергард. Образ шуму (фрагмент).

Які групи інструментів відіграють головну роль у музичному фрагменті, який ви прослухали? Які емоції викликали?

Струнні музичні інструменти являли собою наслідування списа.

Щоб передати сигнал на більш далеку відстань, первісний музикант посилював звук свого голосу, вигукуючи в раковину або очеретяну трубку — так виникли **духові** музичні інструменти. Першим доісторичним духовим музичним інструментом, існування якого офіційно підтверджують археологи, є *флейта*. Про цей музичний інструмент складено велику кількість казок і легенд.

Згадайте легенду про флейту Пана, з якою ви знайомилися у початковій школі. Як, за легендою, з'явилася флейта? Визначте, на якій зі світлин зображено флейту Пана. Чому ви так вважаєте?

1

2

3

Утворіть «первісний оркестр». Музикайте, використовуючи власне тіло або допоміжні засоби (олівці, пергаментний папір, коробочки із сумішшю тощо).

Послухайте мелодію «Чудовий край» (музика Анни Олейнікової, слова Володимира Шпорта) і розучіть її.

1. Живемо ми в чудовім краї,
тут гарно все: ліси й поля,
стеги й співучі водограї —
найкраща в світі ця земля.

<https://cutt.ly/tOtwbOe>

Приспів:

Вільна держава
і козацька слава,
і найщиріші почуття.
Наша це країна —
рідна Україна,
чудовий край, моя земля!

2. Як символ твій — Дніпро могучий,
тризуб, калина і верба...
Край милий, добрий та родючий —
гарнішого, ніж він, нема!

<https://cutt.ly/FAVP1z>

Приспів.

ЧУДОВИЙ КРАЙ

сл. Володимир Шпорт

муз. Анна Олейнікова

Музична партитура для пісні «Чудовий край».

Гук: Бадьоро

Жи-ве-мо ми в чу-до-вім

кра-ї, тут гар-но все: лі-си й по-ля, сте-пи й спі-ву-чі во-до-гра-ї - най-кра-ща

С G C C A⁷ Dm G

Приспів F

в сві-ті ця зем-ля. Віль-на дер-жа-ва і ко-заць-ка сла-ва, і най-щи-рі-щі по-чут-
С F C A Dm G
тя. На-ша це кра-ї - на — рід-на Ук-ра - ї - на! Чу-до-вий край, мо - я зем-
С
ля! Чу - до - вий край, мо - я зем - ля!

Розкодуйте ланцюжок слів — асоціацій. Поясніть кожний з елементів. Обговоріть у групі свої припущення. Презентуйте відповідь від групи.

ЯВИЩА ПРИРОДИ

ЗВУКИ ПРИРОДИ

ЗВУКИ ПРИРОДИ

МАГІЧНІ ОБРЯДИ

ПРАЦЯ ЛЮДИНИ

ІГРИ

ЛЮДСЬКИЙ ГОЛОС

ЗВУК

МУЗИЧНИЙ ЗВУК

Визначте, до яких груп інструментів можна віднести ці первісні інструменти.

1

2

3

4

5

ДУХОВІ

СТРУННІ

УДАРНІ

За допомогою планшету або телефону перевірте свої знання з теми, пограйте у гру «Класифікація»: розташуйте музичний інструмент у відповідну групу.

<https://cutt.ly/QIAVFpX>

2

Таємниця впливу музики

Як музика впливає на людину?

Чи може музика лікувати?

Чи може музика змінювати емоційний стан?

З давніх-давен музиці відводилася важлива роль. Давні люди вірили, що за допомогою музики можна викликати дощ, вплинути на зростання рослин. Вважалося, що музика здатна впливати на все живе: рослини, тварин і навіть людей.

Стародавні міфи розповідають про чарівну силу музики й про музикантів-чарівників. Так, давньогрецькі міфи розповідають про солодкоголосого Орфея, який ставав могутнішим за богів, коли грав на **кіфарі**. Йому підкорялися морські хвилі й гори, птахи та тварини. Бог мистецтв Аполлон так грав на кіфарі, що птахи зачаровувались музикою, музи і богині рухалися у веселому танці, а на Олімпі панувала гармонія і спокій.

Аполлон грає на кіфарі.
Рим. Палатинський музей

Музика може змінювати настрій людини, перебудовувати її емоційний стан, відновлювати гармонію в людському тілі. На це впливають її основні компоненти — **мелодія** і **ритм**. Недарма, саме мелодію називають «душею музики». Мелодію можна наспівати без слів і без музичного супроводу.

Мелодія — основна музична думка вокального чи інструментального твору, образний зміст якої виражений одним голосом.

Кінофільм «Пригоди маленького Ремі» (Франція, 2018) (фрагмент).

З якими емоціями Ремі наспівував свою мелодію? Як змінювався настрій людей, які почули цей наспів? Наспівайте свою улюблену мелодію, передаючи власні емоції.

Мелодію можна не лише наспівати, а й за-
грати на музичних інструментах із супрово-
дом. Тоді мелодія збагачується, стає більш на-
сиченою. На це впливає **гармонія** — важливий
елемент музичної мови.

<https://cutt.ly/FlAVJME>

Гармонія — співзвуччя, елемент музичної мови.

<https://cutt.ly/rIAVVvT>

Фридерик Шопен. Ноктюрн оп. 9 № 1, сі-бемоль
мінор (фрагмент на вибір учителя/учительки).

Нікколо Паганіні. Каприз № 24 (фрагмент на вибір
учителя/учительки).

Які емоції у вас викликали ці музичні твори?
Чи змінювався настрій під час прослуховування?
Доберіть слова-характеристики, які відповідають:

мелодії творів: **СХВИЛЬОВАНА, СПОКІЙНА,
ПОРИВЧАСТА, ПЛАВНА, ВЕСЕЛА, ГРАЙЛИ-
ВА, НАПОРІСТА, СТРИМАНА, НАСПІВНА,
ЛІРИЧНА**

<https://cutt.ly/sIAVMNV>

гармонії творів: **РІЗКА, М'ЯКА, НАСИЧЕНА, ПРОЗОРА,
ВИРАЗНА, НАПРУЖЕНА, СПІВЗВУЧНА, МІНОРНА,
МАЖОРНА, РАДІСНА, СУМНА, МІНЛИВА**

В обрядах і святах багатьох народів використовувався не
лише супровід на музичних інструментах, а й ритмічний
аккомпанемент. Ритмічний аккомпанемент міг створюватися
тупанням ніг учасників. Звук до того ж значно посилював-
ся, якщо танцюристи били ногами по дошці або по настилу
над ямою.

Акомпанемент — музичний супровід основної
мелодії вокального чи інструментального твору.

В Індії та Тибеті дуже популярним музичним інструментом є **співаючі чаші**, які виготовлені з порцеляни або металу. Вони наповнені різною кількістю води, по яких плескають бамбуковими або дерев'яними паличками. Кількість води в чаші визначає висоту звуку і дає змогу її зберігати. Припускають, що звук, який видобувається, наділений незвичайною силою благотворного впливу на здоров'я і душевний стан людини, а також здатний наповнити навколишній простір гармонією і спокоєм.

Музикуємо! Для музикування можна використовувати склянки, банки, пляшки, глечики тощо.

Наповніть склянки водою різного рівня. Стукайте по них олівцем або паличкою і створюйте різні мелодії.

Об'єднайтесь у дві групи. Перша група музикує на склянках, а друга — виконує ритмічний супровід за допомогою ніг і рук.

Виконайте пісню «Чудовий край» (музика Анни Олейнікової, слова Володимира Шпорта) у відповідному настрої.

Мініпроект:

1-й етап. Дайте відповідь на запитання:

1. Що таке музика?
2. Як вона виникла?
3. Для чого вона потрібна?

2-й етап. Об'єднайтесь у групи й обговоріть свої відповіді.

3-й етап. Створіть єдину відповідь на запитання від групи. Проілюструйте її.

4-й етап. Творчо презентуйте власний проект.

5-й етап. Розкажіть про свої враження від створення проекту й роботи в групі.

Завдання на вибір учнів/учениць.

1. У вільний час проведіть дослідження з різними наспівами — сумними й веселими. Чи змінюється настрій людини, коли вона чує веселий чи сумний наспів? Як? Зробіть коротке повідомлення щодо власного дослідження.

2. У вільний час спробуйте дослідити, як рослини або домашні тварини реагують на музику. Зробіть коротке повідомлення щодо власного дослідження.

3. У вільний час створіть музичний інструмент із підручних засобів. Презентуйте його на уроці.

3

Народна пісня — душа народу

**Чому пісню називають душею народу?
Як будується народна пісня?**

Ігор Гойняк.
Народна пісня

У кожного народу є своя унікальна музика — **народна**. У ній відображається його історія, традиції і культура. Унікальним феноменом, який супроводжує людину протягом усього її життя, є **народна пісня**. В піснях люди розповідають про своє життя, про все, що їх оточує, хвилює, про свою радість і сум, сподівання і надії. Можливо саме тому пісню називають душею народу. У давні часи пісні не записували, а запам'ятовували й передавали

з уст в уста. У наш час збирачі фольклору записують народні пісні, слухаючи, як їх виконують народні співаки і співачки. Так з'являються нотні збірки народних пісень, з яких сучасні люди можуть дізнатися про побут, родинне життя, традиції і обряди будь-якого давнього народу. Можливо, саме тому пісню називають душею народу.

Народна пісня — створений народом невеликий куплетний музично-поетичний твір.

Пригадайте, як будується композиторська пісня. Народна пісня будується, як і композиторська, у **куплетній формі**:

ПЕРШИЙ КУПЛЕТ

ЗАСПІВ

ПРИСПІВ

ДРУГИЙ КУПЛЕТ

ЗАСПІВ

ПРИСПІВ

ТРЕТІЙ КУПЛЕТ

ЗАСПІВ

ПРИСПІВ

Норвезька народна пісня «Чарівний смичок».

Індонезійська народна пісня «Прогулянка з батьком».

<https://cutt.ly/kIABe9G>

Про що розповідається в піснях? Які їх особливості? У вільний час знайдіть і прочитайте українську народну казку «Чарівна скрипка».

<https://cutt.ly/ZIAV5Fo>

Поміркуйте, яку силу мала музика.

Народна пісня є популярною і в наш час. У різних країнах проводяться чемпіонати з фольклору, на яких виступають музичні колективи й виконують народні пісні своєї країни. В Україні проводиться фестиваль з фольклору «Євро Фольк-Україна», що об'єднав дорослих і дітей з усіх куточків України.

Дитячий фольклорний колектив «Родослав» (м. Енергодар, керівниця В. Синиченко) — учасниці І Національного чемпіонату України з фольклору «EURO FOLK» за підтримки ЮНЕСКО

Французька народна пісня «Братик Яків».

<https://cutt.ly/CIABs1o>

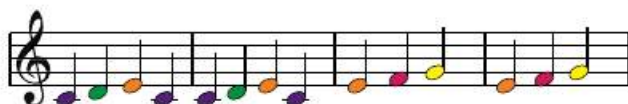
<https://cutt.ly/xIABuN9>

<https://cutt.ly/UIABhqo>

Музикуємо на дзвіночках і чайн-барах!

Відгадайте, мелодію якої пісні ви виконуєте.

Канон — багатоголосний музичний твір, у якому кожний голос виконує ту саму мелодію, але в різний час.

Послухайте і розучіть французьку народну пісню «Братик Яків» українською або тією мовою, яку ви вивчаєте. Виконайте пісню канонам.

<https://cutt.ly/HIABIak>

БРАТИК ЯКІВ

Французька народна пісня

Український авторизований переклад Володимира Камінського

Вступ 2-го голосу

Французька мова

Frère Jacques, Frère Jacques,
Dormez-vous? Dormez-vous?
Sonnez les matines! Sonnez les matines!
Ding, dang, dong. Ding, dang, dong.

Німецька мова

Bruder Jakob, Bruder Jakob,
schläfst du noch, schläfst du noch?
Hörst du nicht die Glocken, hörst du nicht die Glocken?
Ding Dang Dong, Ding Dang Dong

Англійська мова

Are you sleeping, are you sleeping?
Brother John, brother John.
Morning bells are ringing, morning bells are ringing.
Ding ding dong, ding ding dong.

Поміркуйте, чому пісню називають душею народу. Які думки і почуття передані в народних піснях? Об'єднайтесь у групи і складіть промову «Пісня — це душа народу». Використовуйте слова-підказки.

ЧУЙНА

НІЖНА

НАДИХАЄ

ЗВЕЛИЧУЄ

МЕЛОДІЙНА

СУМНА

ЗМІНЮЄ НАСТРІЙ

ДОПОМАГАЄ

РАДІСНА

4

У родинному колі пісня звучить

Які існують види народних пісень? Що оспівується в родинно-побутових піснях?

Народні пісні розподіляються на календарно-обрядові, родинно-побутові, історичні, думи тощо. Кожний з видів народних пісень має свої особливості.

Розмаїття людського життя відтворюють **родинно-побутові пісні**. Ліричні, жартівливі, колискові, весільні й інші пісні розповідають про життя людини. У ліричних піснях оспівується почуття кохання людини, радощі й сум, у колискових — ніжність і любов мами до своєї дитини, у жартівливих — висміюються негативні риси.

Родинно-побутові пісні — це ліричні поетично-музичні твори, у яких відбиті почуття, переживання, думки людини, пов'язані з її особистим життям, подіями в сім'ї, родинними стосунками.

Коліскові пісні співають дитині з перших днів її життя. У давні часи вважалося, що спів над колискою є магічним оберегом, який захищає немовля від хвороби й нещастя. Під час виконання колискових пісень великого значення набуває **інтонація** — ніжна, ласкава, добра. У музичній інтонації об'єднуються всі засоби виразності — елементи музичної мови. У колискових піснях оспівуються тварини: котик, вовчик, ведмежатко, а ще з'являються незвичні образи: Сон, Дрімота.

Катерина Дудник.
Сон

Інтонація — засіб виразності в літературі й музиці, який відображає зміст і певні почуття.

<https://cutt.ly/UIABvBy>

Українська народна пісня «Ой ходить сон коло вікон».

Чи співзвучна картина Катерини Дудник «Сон» пісні, яку прослухали?

Які образи ожили в музиці? Яка її основна інтонація? У якому темпі виконується? Яка динаміка?

Жартівливі пісні — музично-поетичні твори, у яких виражається народний гумор і дотепність.

Пригадайте жартівливі пісні, які співали в молодших класах «Грицю, Грицю, до роботи», «Сіяв мужик просо». Про кого співають у цих піснях? Над якими вадами кепкують?

<https://cutt.ly/SIABmZZ>

Українська народна пісня «Ой на горі жита много» (у виконанні дитячого гурту та дорослого гурту).

Який характер пісні? Які інтонації? Чому ця пісня є жартівливою? Охарактеризуйте манеру виконання співаків. Чи відрізняється виконання пісні різними гуртами? Чим?

Народні пісні з однаковою назвою і текстом можуть виконуватися по-різному в різних регіонах України. Виконавці можуть змінювати темп, ритм, додавати вигуки, наспівування тощо.

<https://cutt.ly/BIABRok>

Ліричні пісні оспівують кохання, родинні стосунки, розлуку, жаль за батьківським домом, сподівання, надії, мрії. Іноді в цих піснях відбуваються магічні перетворення: матері на зозулю, дівчини на калину тощо. Ці пісні виконуються розспівно, протяжно, у помірному темпі, з відповідними емоціями.

Розучіть українську народну пісню «При долині кущ калини».

ПРИ ДОЛИНІ КУЩ КАЛИНИ

Українська народна пісня

Наспівно

<https://cutt.ly/uIABUff>

При долині кущ калини
Нахилився до води.
Ти скажи, скажи, калино,
Як попала ти сюди.
Якось ранньою весною
Козак бравий прискавав.
Милувався довго мною,
А тоді з собою взяв.
Він хотів мене калину
Посадить в своїм саду.

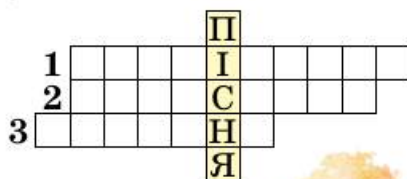
Не довів і в полі кинув —
Думав, що я пропаду.
Я за землю ухопилась,
Стала на ноги свої.
І навіки поселилась
Де вода і солов'ї.
Ти не дми на мене, вітре,
Я тепер не пропаду:
Наді мною сонце світить
І надалі я цвіту.

Визнач народну пісню за її характеристикою:

1. Веселий характер, виражає народний гумор і дотепність.

2. Спокійна, виконується для немовляти з ніжною інтонацією увечері.

3. Розспівна, розповідає про родину, події з життя.

<https://cutt.ly/FIABJ04>

За допомогою планшету або телефону перевірте свої знання з теми, пограйте у гру «Знайди пару»: розташуйте пісні у відповідності до їх різновиду.

За бажанням, розгадайте кросворд.

<https://cutt.ly/3IFdcww>

5

Календарно-обрядові пісні

У чому особливості календарно-обрядових пісень? Які різновиди? Чи використовують сучасні гурти давні народні пісні? Чи змінюється народна пісня в сучасному її виконанні і сприйнятті?

У давні часи в певну пору року, відповідно до календаря, люди співали особливі народні пісні. Такий спів супроводжувався обрядами. Тому ці пісні називаються **календарно-обрядовими**. Зазвичай ці твори відображали цикл хліборобської праці протягом року: навесні, влітку, восени. У таких піснях дуже часто відтворювалися рухи, що символізували оранку, сівбу, жнива тощо.

Календарно-обрядові пісні — це фольклорні твори, які виконувались під час календарних свят і обрядів.

Пригадайте, які календарно-обрядові пісні ви знаєте. Як вони називаються? Про що в них ідеться? Перегляньте світлини. Які календарно-обрядові пісні вони ілюструють?

Пісні, які співають під час жнив, коли збирають урожай, називають **жниварськими**. Вони поділяються на три групи: **зажинкові** — величання першого снопа і жниць, **жнивні** — основною темою є важка праця хліборобів, **обжинкові** — бадьорі, радісні пісні, у яких оспівується нива й новий урожай.

Пісні, які співають напередодні Нового року з щедрими побажаннями здоров'я, добробуту, називають **щедрівками**. У Святвечір, на Різдво, співають **колядки**. Щедрівки і колядки належать до календарно-обрядових пісень зимового циклу.

Народні календарно-обрядові пісні, які виконують для зустрічі весни, називають **веснянками**.

Українська народна пісня «Вийшли в поле косарі» (у виконанні Національної капели бандуристів України ім. Георгія Майбороди).

Українська народна пісня «Святвечор, свят» (у виконанні гурту «Веснянка», м. Рівне).

Українська народна пісня «Ой, нумо, заплетемо шума».

Пісня «Шум» (у виконанні гурту «GO_A»).

<https://cutt.ly/WIAB8XC>

<https://cutt.ly/zIANtW7>

<https://cutt.ly/ulABNVx>

<https://cutt.ly/vIFdO5h>

Який характер прослуханих пісень? У чому їх особливості? Що оспівується в піснях? Чи здогадалися, до яких календарно-обрядових пісень відносяться прослухані пісні? Порівняйте мелодію веснянки й сучасну пісню «Шум» гурту «GO_A». Чи змінюється народна пісня в сучасному її представленні й переосмисленні? Порівняйте засоби виразності мелодій пісень (ритм, характер мелодії, темп, динаміка).

За бажанням, познайомтеся з творчістю українського електрофольк гурту «GO_A». Цей гурт поєднує сучасну електронну музику з етнічними мотивами.

Обробка — це видозмінення музичного твору шляхом використання різноманітних засобів музичної виразності.

Виконайте українську народну пісню «При долині кущ калини» у відповідному характері.

Пограйте в гру «Віночок народних пісень». Об'єднайтесь у три команди. Пригадайте народні пісні, які ви вивчали протягом навчання у школі. Напишіть на дошці назви пісень, які б ви хотіли виконати. Оберіть ведучого/ведучу. Умовним рухом руки ведучий/ведуча надає можливість групі заспівати пісню, яка їй подобається, а всім останнім групам її підхопити. Виграє та команда, яка виконає найбільше пісень.

Оберіть групу виконавців інструментального супроводу пісень.

Об'єднайтесь у групи. Оберіть календарно-народну пісню, яку вивчали. Спробуйте видозмінити її за допомогою зміни темпу, динаміки, ритму тощо. Проспівайте.

- Дізнайтесь у дорослих, які українські народні пісні вони знають. Чи співали вони їх, коли були маленькими? Виконай завдання на вибір:
- Запитайте у рідних, які календарно-обрядові пісні їм подобається співати і чому? Чи доводилося їм брати участь у колядуванні? Як це відбувалося?
- Роздивіться ілюстрації. Яка з них, на вашу думку, краще підходить для оформлення веб-сторінки в інтернеті, присвяченої українським календарно-обрядовим пісням? Поясніть свою думку.

6 У народних ритмах

**Як виникли танці? Якими бувають танці?
У чому особливості народних танців світу?**

У давні часи музика була невідділена від танцю, а танець від музики. Через рух люди намагалися передати свої емоції і почуття. Спочатку людина в танці намагалася імітувати поведінку тварин і птахів, потім — жести, що відображали певні трудові процеси. Танцям надавалося і магічне значення. Їх виконували під час проведення певних давніх обрядів. У кожного народу є свої унікальні танці.

Микола Малинка.
Гуцульський танець

Український народний танець **аркан**, поширений серед гуцулів, є ритуальним танцем обряду посвячення гуцульського юнака в легеня. Він виконується чоловіками зімкнутим колом або півколом з топірцями в руках. Танець повинен був перевірити юнака на міцність і витривалість.

«**Краков'як**» — найвідоміший польський танець. Він виконується парами під швидку музику. Танець складається з невеликих стрибків і підскоків, які виконуються з легкістю, ледве торкаючись землі.

Український народний танець «Аркан» (у виконанні аматорського народного хореографічного колективу «Гомін Карпат»). Польський народний танець «Краков'як».

<https://cutt.ly/tIANpQD>

<https://cutt.ly/IIFdZmm>

Аркан

Краков'як

Американський народний танець **кантрі** є досить популярним танцем, його виконують навіть на вулицях міст. Цей танець виконують чоловіки і жінки, лініями. В лінійках можуть збиратися багато виконавців. Обирається людина, яка буде вигукувати назву елемента, який треба виконати. Після вигуку елемента, під запальну музику його виконують всі охочі. Зазвичай цей танець виконується в простому одязі, іноді в ковбойському капелюсі і чоботах.

Американський народний танець «Кантрі» (у виконанні дорослих, хореографія Адріано Кастаньолі);

<https://cutt.ly/nIANgKI>

(у виконанні дитячого колективу Хореографія: Хару Белтран).

<https://cutt.ly/dIANkDs>

У чому особливості переглянутих танців? Які характерні фігури ви запам'ятали? У чому особливості костюмів танцівників/танцівниць? Які характеристики танців? Охарактеризуйте контрастні елементи музичної мови. За другим слуханням одного з танців об'єднайтесь у групи танцівників і музикантів. Перша група виконує рухи танцю, а друга — ритмічний супровід до танцю.

Розучіть пісню «Гопак» (музика Олександра Злотника, вірші Леоніда Ямкового).

ГОПАК

<https://cutt.ly/MIANxxi>

вірші Л. Ямкового

муз. О. Злотника

Музична партитура для пісні «Гопак».

Гук: F C C⁷ F F

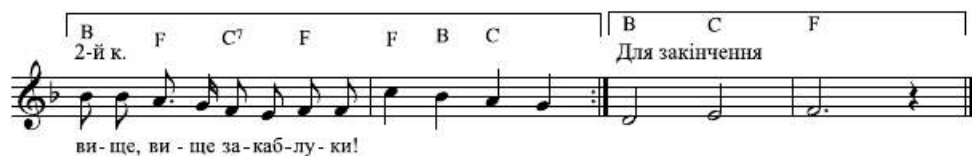
Щоб зро-бить та-ке ве - се-ле, щоб в у-сіх-у-сіх о - се-лях ді-ти ра-діс-ні бу

С C⁷ F В C⁷ F Dm

ли? Ну-мо, ра-зом по-ча - ли! Приспів: Гей, гоп, го-па-ка, ось то-бі мо-я ру-ка.

С F В F C⁷ F

У - зя - ли - ся всі за ру - ки, ви - ще, ви - ще за - каб - лу - ки!

1. Щоб зробити таке веселе,
щоб в усіх-усіх оселях
Діти радісні були?
Нумо, разом почали!

Приспів:

Гей, гоп, гопака,
ось тобі моя рука.
Узялися всі за руки,
вище, вище закаблуки! (Двічі).

2. Щоб зробити таке хороше,
щоб розвіялась пороша,
і на вулиці моїй
заспівали солов'ї?
3. Щоб зробити таке важливе,
щоб усі були щасливі?
Ти, і я, вони і ми,
ну, подумайте самі...

Приспів.

Приспів.

Виконайте ритмічний супровід до пісні. Оберіть інструмент.

У вільний час перегляньте в інтернеті танці народів світу. Виконайте завдання на вибір.

1. Підготуйте сторінку для лепбука про танець народів світу зі світлинами.
2. Підготуйте відеоролик для ютуб-каналу про улюблений народний танець.
3. Створіть кросворд на тему: «Народні танці світу», презентуйте на уроці.

7

Музична візитівка країни

Який народний музичний інструмент є, на вашу думку, візитівкою України? Які ви знаєте музичні інструменти, що стали музичними візитівками інших країн? Чи відомі вам приклади, коли музичні інструменти стали символами держави й були зображені на гербах?

Важлива роль в музиці відводиться музичним інструментам, тому що музика — **це мистецтво, яке існує тільки під час виконання**. У кожного народу є свої улюблені інструменти. Народні інструменти, які виникли багато століть тому, популярні й у наш час. Їх активно використовують не тільки народні колективи, а й виконавці музики різних стилів і жанрів. Найпопулярніші народні музичні інструменти стали музичними візитівками країн. Наприклад в Шотландії — волинка, в Ірландії — арфа, в Іспанії — кастаньєти, в Італії — мандоліна, в Аргентині — бандеон, в Південній Америці — флейта Пана, в Індії — сітар, в Африці — барабани.

Україна славетна унікальними народними інструментами — сопілка, кобза, цимбали, трембіта, бугай, гудок, зо-зулька тощо, а музичною візитівкою є **бандура**. Бандура — це струнно-щипковий музичний інструмент, який став

популярним у XVI сторіччі. Традиційно бандури виготовляли з верби та липи, пізніше з клена. Він має вигляд овального корпусу з грифом, на якому розташовані кілки для басових струн і приструнків зі стабільною висотою звуку. На бандурі можна грати як лише мелодію, так і брати акорди та грати всіма пальцями одразу. У XXI столітті бандура стала дуже популярною, на ній грають сольні виконавці та групи, проводяться фестивалі — Bandura Music Days.

Українська народна пісня «Ой лопнув обруч»
(у виконанні Національної заслуженої капели
бандуристів України імені Георгія Майбороди).

<https://cutt.ly/cIANv4F>

Кавер-версії світ ових хітів й українських народних пісень у виконанні гурту «Шпилясті кобзарі»
(на вибір учителя/учительки).

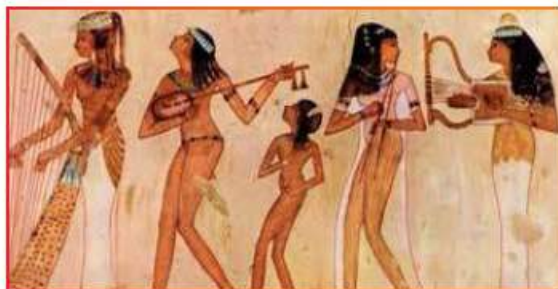
<https://cutt.ly/bIANEOe>

Чим відрізняється народне і сучасне виконання на бандурі? Поміркуйте, чому цей інструмент отримав таку популярність в Україні. Назвіть характерні особливості музичних творів, які прослухали (темп, ритм, мелодія, динаміка).

Ірландія — єдина держава, символом якої є музичний інструмент. На гербі Ірландії зображено золоту арфу зі срібними струнами на синьому тлі. Згідно з легендою, добрі боже-ства дарували її давньому правителю кельтів, щоб той музикував і дарував радість своєму народу. Відтоді кельтська арфа стала символом ірландського народу, хоча, за припущеннями, вперше її винайшли в Давньому Єгипті. Збереглися розповіді про давньоєгипетських музикантів, що вміли грати на арфі так чарівно, що ці звуки навіть зцілювали різні хвороби.

Виконайте пісню «Гопак» (музика Олександра Злотника, вірші Леоніда Ямкового) з рухами у відповідному настрої.

Пограємо в ритмічне лото. Використовуйте легоцеглинки. Подивіться на ритм, який представлено, і викладіть його з легоцеглинок. Продовжте цей ланцюжок власним ритмом. Виконайте ритмічну композицію на клавіесах, або проплескайте її в долоні.

З'єднай в уяві музичний інструмент з назвою країни або континенту.

Шотландія

Ірландія

Мозамбік

Іспанія

Україна

Аргентина

Виконайте завдання на вибір.

1. Дослідіть, які музичні інструменти стали візитівками країн. Підготуйте невелику розповідь про музичний інструмент і фрагмент його звучання.

<https://cutt.ly/zlANYyV>

2. Намалюйте музичний інструмент, який вам найбільше подобається, розкажіть про його історію та запропонуйте фрагмент його звучання.

3. Підготуйте власний музичний виступ на музичному інструменті. Виконайте музичний твір на уроці.

4. Пограйте на віртуальній бандурі.

5. Спробуйте написати власну поезію, яка б оспівувала українські народні інструменти. Презентуйте на уроці.

За бажанням, у вільний час пограйте у гру «Знайди пару». Використовуйте планшет або телефон.

<https://cutt.ly/CIANlwQ>

Картини, що звучать

Валерій Дувірак. Аркан

Роман і Надія Федіні «Танці Верховини»

Роздивіться репродукції картин Валерія Дувірака «Аркан» та Романа і Надії Федіних «Танці Верховини». Чи відчуваєте музику, що звучить в картинах? Опишіть ту, яка сподобалася вам більше, — мелодія, темп, динаміка, ритм. Підберіть вірш, близький до настрою картини. За бажанням напишіть власний вірш або есе за цією картиною.

8 Таємниця людського голосу

**Які види мистецтв об'єдналися у вокальній музиці?
Чому люди любляють співати?
Які існують тембри людських голосів?**

Напевно, важко зустріти людину, яка б не любила співати. Через спів люди передають свої почуття, розповідають про свою радість і печаль. Вокальна музика нерозривно пов'язана зі словом, мовою і мовленням, оскільки мовлення і спів дуже близькі між собою. Вокальна музика об'єднала в собі *музичне мистецтво* (вокальну мелодію та інструментальний супровід) і *літературу* (поетичне слово).

Вокальна музика — це музика, в якій голос людини відіграє чільну або рівноправну з інструментами роль.

Кожний людський голос має своє забарвлення, так звану звукову фарбу, **тембр**. За тембрами ми розрізняємо голоси рідних і знайомих нам людей, і, звичайно, відомих співаків. За тембрами людські голоси розрізняються таким чином:

СОПРАНО	НАЙВИЩИЙ ЖІНОЧИЙ АБО ДИТЯЧИЙ ГОЛОС
АЛЬТ	НИЗЬКИЙ ЖІНОЧИЙ АБО ХЛОП'ЯЧИЙ ГОЛОС
ТЕНОР	ВИСОКИЙ ЧОЛОВІЧИЙ ГОЛОС
БАС	НАЙНИЖЧИЙ ЧОЛОВІЧИЙ ГОЛОС

Тембр — це забарвлення звуку, яке властиве певному голосу або музичному інструменту.

Згадаємо оперу відомого українського композитора Миколи Лисенка «Коза Дереза», яку слухали в попередніх класах. Кожний герой опери — Коза, Лисичка, Вовчик, Рак, має свій тембр. Прослухайте уривки з опери й визначте тембр головних героїв.

<https://cutt.ly/NIANOD8>

Микола Лисенко «Пісня Лисички», «Пісня Кози», «Пісня Вовка», «Пісня Рака» (з опери «Коза Дереза»).

			
СОПРАНО	АЛЬТ	ТЕНОР	БАС

Які тембри головних героїв опери? Охарактеризуйте їх. Згадайте свої улюблені казки й доберіть тембри для створення вокальних образів героїв казки.

Розучуючи пісню, співаки звертають увагу на позначки для виконання, які зазначив композитор в нотах — рух мелодії, темп, динаміку, штрихи. Згадайте, які штрихи вам відомі і як їх виконують.

Нота — знак для запису музики.

Штрих — спосіб виконання музики: легато (зв'язане виконання), стаккато (переривчасте), нон легато (незв'язане).

Легато/Legato

Стаккато/Staccato

Нон легато/Non legato

Під час співу на **легато** — голосні звуки проспівуються довго, а приголосні вимовляються коротко. Перехід з одного звуку на інший повинен бути плавним, рівним, непомітним, але точним. Спів на **стаккато** — це прийом ведення звуку, під час якого звучання звуку коротке, з невеликими

поштовхами-акцентами на складах, звуки не зв'язуються між собою. Спів **нон легато** об'єднує в собі манеру виконання і легато, і стаккато. При виконанні цього прийому звуки розподіляються, не зв'язуються між собою і відбувається підкреслення складів.

Поекспериментуйте з власним голосом і штрихами. Проспівайте фрагмент з улюбленої пісні, змінюючи штрихи.

Розучіть пісню «Веселі ноти» (музика і слова Ігора Танчака).

ВЕСЕЛІ НОТИ

муз. і сл. І. Танчака

Жваво, весело

По-спі-ша-ють на ро-бо-ту ко-жен день ве - се - лі но-ти. У трам-ва - ї, у так-сі:
до, ре, мі, фа, соль, ля, сі. Сім в ве-сел-ки ко-льо-рів, в ти-ж-ня сім щас - ли-вих днів.
Но - ток сім — це зна-ють всі: до, ре, мі, фа, соль, ля, сі. І спі -
ва - ють, і тан - цю - ють, і по ву - лт - ці кро - ку-ють. -ку-ють.

1. Пспішають на роботу
кожен день веселі ноти
у трамваї, у таксі:
До, Ре, Мі, Фа, Соль, Ля, Сі.

Приспів:

<https://cutt.ly/mIANAJR>

Сім в веселки кольорів,
в тижня сім щасливих днів,
ноток сім — це знають всі:
До, Ре, Мі, Фа, Соль, Ля, Сі.
І співають, і танцюють,
і по вулиці крокують.

2. Дощ, чи сніг, чи сонце сяє —
ноти весело гуляють.
В парки, в сквери вийшли всі —
До, Ре, Мі, Фа, Соль, Ля, Сі.

Приспів.

3. З ними друзями ми стали,
нову пісню заспівали.
Нам підспівують усі:
До, Ре, Мі, Фа, Соль, Ля, Сі.

Приспів.

Виконайте завдання на вибір.

1. Згадайте назви нот...
2. Пограйте звуки на ...

3. Визначте свій тембр...
4. Пограйте у гру «Таємничий штрих»....
5. У вільний час пограйте у гру «Хто співає». Використовуйте планшет або телефон.

<https://cutt.ly/hIANDZW>

9

Секрети співочих голосів

Що таке вокальна музика і як її можна виконувати? За допомогою чого розпізнають голоси співаків?

Вокальну музику можна виконувати **соло** (один виконавець/одна виконавиця), **ансамблем** (від 2 до 11 виконавців) та **хором** (від 12 та більше виконавців). Голоси розрізняються між собою не лише за забарвленням звуку — тембром, а й за звуковим **діапазоном**.

Діапазон — відстань між найнижчим і найвищим звуками, які може здолати голос.

Діапазон голосу людини змінюється з віком. У немовлят він становить 1–2 ноти, у п'ятирічних дітей 4–6 нот, у дванадцятирічних підлітків 1,5 октави (так називається відрізок звукового ряду 8 нот), у професійного співака/співачки — не менше 2–2,5 октав.

За діапазоном голосу і статтю співаків і співачок голоси поділяються на групи:

Жіночі
голоси

Сопрано (високий)	колоратурне лірико-колоратурне ліричне лірико-драматичне драматичне
Мецо-сопрано (середній)	ліричне драматичне
Контральто (низький)	

Чоловічі
голоси

	Тенор (високий)	ліричний
		драматичний
		ліричний
		драматичний
		високий (італ. cantanto — співучий)
		низький (італ. profundo — глибокий)

Регістр — це відрізок (обсяг) діапазону будь-якого співочого голосу (буває нижній, середній, верхній).

<https://cutt.ly/CIANHOJ>

Жорж Бізе. Хабанера з опери «Кармен» у виконанні Марії Каллас (сопрано).

«Моє сонце» («'O sole mio») муз. Едуардо ді Капуа вірші Джованні Капурро у виконанні Лучано Паваротті (тенор), Пласідо Домінго (тенор), Хосе Каррерас (тенор).

<https://cutt.ly/pIANKqB>

Українська народна пісня «Ніч яка місячна» у виконанні Бориса Гмирі (бас-баритон).

Назвіть співочі голоси, які прозвучали. Порівняйте голоси видатних співаків і співачок (регістр, сила, тембр). Доберіть слова-характеристики, які відповідають

<https://cutt.ly/CIANCRb>

тембру голосів: **СВІТЛИЙ, М'ЯКИЙ, ПРИГЛУШЕНИЙ, ЯСКРАВИЙ, НАСИЧЕНИЙ, ТЕМНИЙ, РІЗКИЙ, ТЕПЛИЙ, ПРОЗОРИЙ;**

регістру: **НИЗЬКИЙ, СЕРЕДНІЙ, ВИСОКИЙ, НАСИЧЕНИЙ, ПРОСВІТЛЕНИЙ, ДЗВІНКИЙ, ТЕПЛИЙ, ПРОЗОРИЙ, ЯСКРАВИЙ, ПОХМУРИЙ, ТЕМНИЙ, М'ЯКИЙ, ЧИСТИЙ, БЛИСКУЧИЙ.**

Охарактеризуйте манеру виконання співачки і співаків.

У вільний час послухайте записи відомих оперних співаків/співачок, визначте, який у них голос. Підготуйте повідомлення про цих митців.

Енріко
Карузо

Соломія
Крушельницька

Анатолій
Солов'яненко

Марія
Каллас

Дмитро
Гнатюк

Монсеррат
Кабальє

Євгенія
Мірошніченко

Чечілія
Бартолі

Підготуйтеся до виконання пісні, виконайте дихальну вправу, використовуючи лего цеглинки. Оберіть ведучого/ведучу. Коли ведучий/ведуча підіймає жовту цеглинка — робіть повільний вдих, червону лего цеглинка — робіть один довгий видих, а коли синю — два коротких видихи.

Виконайте пісню «Веселі ноти» (музика і слова Ігора Танчака) з інсценізацією.

Визначте, який зі співаків потрапив до співацької групи випадково і потрібен бути в іншій групі. Поясніть чому.

Лучано
Паваротті

Борис
Гмиря

Хосе
Каррерас

Пласідо
Домінго

Визначте свій емоційний стан, після сприймання вокальних музичних творів.

За допомогою планшету або телефону перевірте свої знання з теми, пограйте у гру «Співочі голоси».

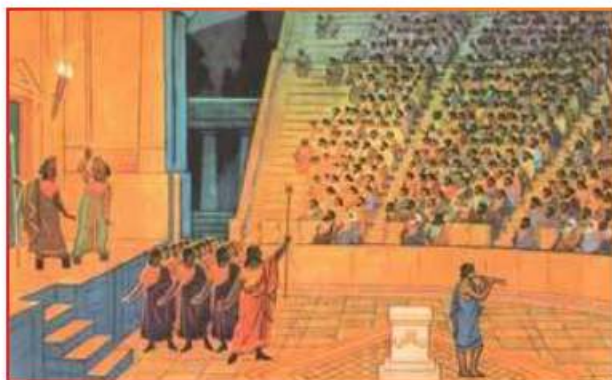
<https://cutt.ly/UIANNHH>

10

Хорове мистецтво

**Де зародилося хорове мистецтво?
Як можуть виконуватися хорові твори?
Які існують види хорів?**

Давньогрецький хор
(сучасна
реконструкція)

Хорове мистецтво зародилося ще в театрі Стародавньої Греції, де хор був головною діючою особою вистави: він коментував усе, що відбувається на сцені. Давньогрецький хор завжди співав в один голос (**унісон**) без супроводу, або під кіфару. Впродовж тривалого часу хорове мистецтво вдосконалювалося, і сьогодні хори виконують і одноголосні і багатоголосні (дво-, три-, чотириголосні тощо) хорові твори.

Хор може співати **а капела** (без інструментального супроводу) та з акомпанементом. Керівник і диригент хору називається **хормейстер** (хоровий майстер).

За голосами хори розподіляються на змішані, жіночі, чоловічі, дитячі, хор хлопчиків. За манерою виконання — академічний і народний.

Хор — це колектив співаків/співачок, які разом виконують який-небудь вокальний твір із інструментальним супроводом чи без нього.

Національний заслужений академічний український народний хор України імені Григорія Верьовки

Великий дитячий хор Національної радіокомпанії України

<https://cutt.ly/2IAN0pV>

Рафаель Рєгіні. «Ave Maria» у виконанні Великого дитячого хору Національної радіокомпанії України.

Джоаккіно Россіні. «Дует котів» у виконанні хору хлопчиків.

Які особливості виконання прослуханих творів? Як за голосами називаються хори, які виконували твори? Чому твір «Дует котів» вважають жартом? У чому складність співу в хорі? Які емоції викликає їх виконання?

<https://cutt.ly/0IAN3AE>

Існують і віртуальні хори. Найбільший віртуальний хор у світі об'єднує більше 2 тисяч осіб із майже 60 країн.

У 2020 році Книгою рекордів України був зареєстрований мистецький проєкт «Віртуальний хор в Україні» як національний рекорд, який об'єднав 111 українців з України, Італії, Польщі, Англії та інших країн.

<https://cutt.ly/iIAN7NN>

Українська народна пісня «Не стій, вербо, над водою» у виконанні віртуального хору.

У чому особливості виконання? Представники яких професій задіяні у створенні віртуального хору окрім співаків і хормейстра? У чому відмінність виконання віртуального хору від звичайного?

Розучіть пісню «Золота зіронька» (музика і слова Наталії Май).

ЗОЛОТА ЗІРОНЬКА

муз. і сл. Н. Май

Зо-ло-та, зо-ло-та зі-ронь-ка у не-бі, із не-бес спо-гля-да, ди-вить-ся на те-бе.
Зо-ло-ті про-мін-ці па-да-ють до-до-лу, щас-тя зи-чать у-сім, а бі ди-ні-ко-му.

1. Золота, золота зіронька у небі,
із небес спогляда, дивиться на тебе.

<https://cutt.ly/JIAN636>

Приспів:

Золоті промінці падають додолу,
Щастя зичать усім. А біди — нікому.

2. Золота, золота зіронька ранкова.

Розцвіта, розцвіта, в небі волошковім.

Приспів.

У деяких містах України і світу існують спеціальні майдани для концертних виступів, які називають «Співоче поле». Саме поняття «співоче поле» означає відкритий простір, де проводяться концерти, фестивалі. На них збираються хорові колективи, що утворюють єдиний великий хор із тисячі виконавців. Зазвичай поблизу на алеях проводяться виставки квітів, свято меду, народних ремесел тощо.

м. Тернопіль

м. Київ

м. Таллінн

Дослідить, у яких містах України побудовані «співочі поля» і які концерти та фестивалі там відбуваються. Розробіть проект «співочого поля» у вашому рідному місті або селі. За бажанням відвідайте із друзями концерт хорової музики в концертному залі або у віртуальному просторі, розкажіть про свої враження.

11

Інструментальна музика звучить

Хто може виконувати інструментальну музику?

**Від чого залежить характер звучання
музичних інструментів?**

Як, на вашу думку, обирається назва ансамблю?

Фольклорний ансамбль
«Веселі музики» Національної
філармонії України

Інструментальну музику, як і вокальну, можна виконувати соло або ансамблем.

Залежно від кількості музикантів-виконавців, ансамблі можуть по-різному називатися — **дует** (двоє), **тріо** (троє), **квартет** (четверо), **квінтет** (п'ятеро) тощо. Їх назва походить від числівників в італійській мові. Назва інструментального ансамблю також може залежати від інструментів, на яких грають музиканти — ансамбль скрипалів, ансамбль гітаристів, ансамбль баяністів; від кількості учасників — **камерний ансамбль** (невеликий, від двох до десяти учасників); від виду музики, яку вони виконують — ансамбль класичної музики, ансамбль народної музики, військовий ансамбль, джаз-бенд тощо.

Музичні інструменти, як і вокальні голоси, розрізняються між собою за забарвленням звуку — **тембром**. Згадайте, що таке тембр? За допомогою тембрів ми розрізняємо характер звучання музичних інструментів. Тембр залежить від матеріалу, з якого створений музичний інструмент, і від майстерності музиканта-виконавця. Зіграна на різних музичних інструментах та сама мелодія буде звучати по-різному: дзвінко або м'яко, гучно або ніжно.

Виразність музики, її характер і настрої також залежить від **динаміки** (гучності звучання музики) та **темпу**

(швидкості виконання твору). Зазвичай, основний темп виконання твору позначається італійським терміном на його початку.

ОЙ ТИ, ДІВЧИНО ЗАРУЧЕНАЯ

Українська народна пісня

ДИНАМІЧНИЙ ВІДТІНОК

ТЕМП		ДИНАМІКА	
Адажіо/Adagio	повільно	f (форте)	гучно
Ларго/Largo	широко, протяжно	p (піано)	тихо
Алегро/Allegro	швидко, весело	mf (мецо-форте)	не дуже гучно
Анданте/Andante	спокійно, не поспішаючи	mp (мецо-піано)	не дуже тихо
Модерато/Moderato	помірно, стримано	pp (піанісімо)	дуже тихо
Віваче/Vivace	жваво, дуже швидко	ff (фортисимо)	дуже гучно
Престо/Presto	швидко		

Фрідерик Шопен. «Етюд до-мінор» у виконанні юних піаністів (соло).

Дражан Косорич. «Казка нових часів» у виконанні ансамблю віртуозів «АККО Quartet».

Йозеф Гайдн. «Струнний квартет № 2».

<https://cutt.ly/3lAMtfm>

<https://cutt.ly/7lFdm79>

<https://cutt.ly/r1AMivj>

Який характер прослуханих творів? Які інструменти звучать? Охарактеризуйте тембри музичних інструментів, які ви почули. За допомогою яких елементів музичної мови композитори створили виразні образи в музичних творах? Порівняйте виконання соло та ансамблеве. Визначте, які ансамблі виконували музичні твори і які особливості виконання.

Ансамбль — група виконавців, які виконують музичні твори разом.

Струнний квартет
«Фенікс». Львів

Тріо бандуристок
Українського радіо

Камерний
ансамбль «Київ»

Виконайте пісню «Золота зіронька» (музика і слова Наталії Май).

Знайдіть відповідники. Умовно поєднайте слово з його значенням.

Темп

група виконавців, які виконують музичні твори разом

Динаміка

швидкість виконання твору

Тембр

гучність звучання музики

Ансамбль

забарвлення звуку, яке властиве певному інструментові

Виконайте улюблені твори, змінюючи темп і динаміку. Поміркуйте, як змінюється музика.

За бажанням у вільний час прослухайте музичні твори в сольному виконанні та виконанні ансамблів. Поділіться своїми враженнями з однокласниками й однокласницями. Які емоції викликала прослухана музика?

За допомогою планшету або телефону перевірте свої знання з теми, пограйте у гру «Виконавці».

<https://cutt.ly/RIAMays>

12 Музичні інструменти симфонічного оркестру

Як називаються великі музичні колективи, які виконують інструментальну музику? Хто може виконувати симфонічну музику? Які існують сімейства музичних інструментів?

Інструментальну музику можуть виконувати і великі музичні колективи — **оркестри**. Існують різні види оркестрів — симфонічні, камерні, народні, естрадно-симфонічні, військові, джазові, духові, шумові. Зазвичай, в оркестрі можуть грати 50–75 музикантів. У кожного музиканта в оркестрі є своє місце. Оркестром керує **диригент**, який стоїть перед оркестром на подіумі за пультом, на якому розташована **партитура**. Він ретельно продумує виконавський план твору для того, щоб передати задум композитора. Своєю **диригентською паличкою** він вказує виконавцям, коли і яким інструментам треба вступати, в якому темпі й характері виконувати музичний твір. Мова жестів, яку використовують диригенти, зрозуміла всім музикантам світу.

Фрагмент партитури

Партитура — нотний запис партій (голосів) усіх голосів музичних інструментів складного музичного твору.

Розміщення музичних інструментів симфонічного оркестру на сцені

Симфонічний оркестр — це великий колектив музикантів, що виконують симфонічні музичні твори. Він складається з трьох основних груп музичних інструментів: струнних, духових, ударних. До **струнних інструментів** належать смичкові: скрипка, альт, віолончель і контрабас, а також щипкові: арфа і гітара. **Духові інструменти** розподіляються на дві підгрупи: **дерев'яні** й **мідні**. Раніше **дерев'яні духові інструменти** виготовляли виключно з дерева, тому вони й отримали таку назву, сьогодні їх виготовляють з різних матеріалів, наприклад з металу і срібла. До цієї групи належать: флейта, гобой, кларнет, фагот. Назва **мідних духових інструментів** походить від матеріалу, з якого їх раніше виготовляли — мідь. Мідні духові інструменти мають пронизливо дзвінки, «металеві» голоси: труба, тромбон, валторна, туба. **Ударну** групу інструментів складають литаври, тарілки, барабани, там-тами, бубон, трикутник, ксилофон, дзвіночки. Окрім цих ударних інструментів до складу симфонічного оркестру можуть входити кастаньети, маракаси й інші перкусійні інструменти. У деяких випадках симфонічний оркестр розширюють клавішними інструментами — фортепіано (рояль або піаніно), орган, челеста.

Музичний твір Бенджаміна Бріттена «Путівник по оркестру для молоді» можна назвати своєрідною «музичною екскурсією-знайомством» з інструментами симфонічного оркестру. Твір розпочинається музичною темою, яку виконує спочатку весь оркестр, а потім по черговому окремі групи інструментів. Далі виконуються **варіації**, виконати соло по черзі доручається всім інструментам оркестру — дерев'яним духовим, струнним, мідним духовим й ударним.

Бенджамін Бріттен. «Путівник по оркестру для молоді» (фрагменти на вибір учителя/учительки).

<https://cutt.ly/ZIAMfE9>

Пригадайте, що таке музичні варіації. Назвіть, які групи інструментів виконували на початку музичну тему і в якій послідовності? Які музичні інструменти були вам знайомі? Як на них грають? Охарактеризуйте тембри інструментів, що виконують тему.

Варіації — музичний твір, де основна тема зазнає різноманітних змін.

Пригадайте назви зображених інструментів. Об'єднайте їх у групу. Знайдіть «зайві».

У вільний час, за допомогою планшету або телефону, перевірте свої знання з теми, пограйте у гру «Музичні інструменти симфонічного оркестру».

<https://cutt.ly/plAMjYx>

Утворіть шумовий оркестр, розподіліть інструменти, оберіть диригента/диригентку. Перегляньте партитуру українського народного танця «Козачок» і з'ясуйте, у якому темпі і з якою динамікою будете виконувати твір. Розучіть свої партії, партію фортепіано виконує вчитель/вчителька. Виконайте музичний твір.

КОЗАЧОК

Українська народна пісня

Обробка О. Ніколаєва

Перекладання Л. Лисенко

Allegretto

The musical score is for the Ukrainian folk song 'Kozachok'. It is arranged for piano, accordion, and drum. The tempo is marked 'Allegretto' and the time signature is 2/4. The piano part is in the lower register, marked 'mf' and 'non legato'. The accordion part is in the upper register, featuring a melody of eighth and sixteenth notes. The drum part provides a steady rhythm with eighth notes.

<https://cutt.ly/plAMjYx>

Оберіть завдання на вибір:

1. У вільний час пошукайте в інтернеті інформацію про термін «оркестр» і звідки він походить. Що означав термін «орхестра» в Давній Греції? Підготуйте коротке повідомлення.
2. Знайдіть інформацію про найвідоміших диригентів і диригенток світу. Поясніть, як ви розумієте вислів «Диригентська паличка — продовження руки людини».
3. Створіть лепбук «Інструменти симфонічного оркестру».
4. Перегляньте виступи відомих симфонічних оркестрів світу.
5. Підготуйте презентацію «Симфонічна музика в живописі».

Ірина Акімова. Музика

Слухаємо симфонію

Хто виконує симфонії?

З яких частин складається симфонія?

Чому Йозефа Гайдна називають «батьком симфонії»?

Інструментальна музика, яку виконують симфонічні оркестри, дуже різноманітна за жанрами й формами. Найвідомішим жанром є **симфонія**.

Симфонія (у перекладі з грецької мови — «співзвуччя») — музичний твір, написаний для симфонічного оркестру, який складається з декількох частин, зв'язаних між собою.

Композитори пишуть симфонії для великого симфонічного оркестру. Іноді в симфонію можуть вводитися хор і сольні вокальні голоси. Раніше, для того щоб послухати звучання симфонії, слухачам треба було чекати роками й ретельно готуватися, як до свята. Сьогодні симфонію можна послухати не лише в концертних залах, а і вдома, і в будь-якому місці за допомогою гаджетів.

У кожній симфонії передані свої музичні образи. За допомогою засобів музичної виразності вони можуть розповісти про внутрішній світ людини, його сумніви, хвилювання, передати зміну настроїв від суму до радості, від сумнівів

до впевненості. Слухаючи симфонічну музику, людина немов розмовляє із собою, знаходить відповіді на свої складні питання. Дуже часто симфонію порівнюють з поемою або романом.

«Батьком симфонії» називають Йозефа Гайдна, автора 104 симфоній. Саме він упорядкував структуру класичної симфонії. **Класична симфонія складається із чотирьох частин.** Зазвичай *перша частина* симфонії звучить у швидкому темпі й наповнена драматичним змістом, *друга* — повільна — це ліричний центр композиції, *третья* — жвава музика, що має танцювальний або жартівливий характер, а *четверта* — швидка — це фінал симфонії, тут підбиваються підсумки розвитку тем й образів твору.

СИМФОНІЯ

I частина

Алегро

швидка

II частина

Анданте

повільна

III частина

Скерцо/Менует

жвава

IV частина

Фінал

швидка

Для зменшення або підсилення гучності звучання в музиці використовуються спеціальні позначки.

Зменшення звучності від *f* (форте, гучно) до *p* (піано, тихо) називається **дімінуендо** і позначається значком >

Збільшення звуку від *p* (піано, тихо) до *f* (форте, гучно) називається **крецендо** і позначається значком <

Там, де в позначки вузький кінець, звучання дуже тихе, де широкий — гучне, а посереднє — середнє.

Згадайте симфонії, які слухали на уроках музичного мистецтва. Яка з них вам найбільше запам'яталась і чому? Який композитор її написав?

Йозеф Гайдн. Симфонія № 94 соль-мажор («Сюрприз») (фрагмент 2-ї частини)

<https://cutt.ly/BIAMiIA>

Який темп цієї частини? Які настрої та почуття передав композитор у творі? Як цьому допомагають динамічні відтінки? Визначте тембри інструментів, що звучать. Чому ця симфонія отримала назву «Сюрприз»?

Вольфганг Амадей Моцарт. Симфонія № 40 соль мінор (фрагмент 1-ї частини)

<https://cutt.ly/jlAMzUq>

Простежте, як розвивається головна тема, як змінюється музика. Спробуйте за допомогою крапок, рисок і хвилястих ліній відтворити на папері головну тему, створити своєрідну музикограму фрагмента 1-ї частини. Виконайте на дзвіночках в ансамблі з учителем чи учителькою мелодію головної партії.

Чи співзвучна, на вашу думку, музика симфонії картинам художниці Ольги Дарчук?

Ольга Дарчук. Музика квітів

Ольга Дарчук. Яскраві емоції

Розучіть і виконайте пісню «Посміхайтесь» (музика Олександра Осадчого, вірші Андрія Дмитрука) в настрої.

<https://cutt.ly/TIAMvmr>

ПОСМІХАЙТЕСЯ

сл. А. Дмитрука

муз. О. Осадчого

1. Рано на зорі прокидайтеся,
Сонячній порі посміхайтесь.
Щоб вінком пісень
Линув кожний день —
З ранку неодмінно посміхайтесь! (2)

Приспів:

Посміхнись!
Посміхнись!
Знай — щастить в житті веселим людям.
Хай твій сміх,
Добрий сміх —
Наче сонце гріє всіх!

2. Хай гуркоче грім — не лякайтеся,
Хмарам дощовим — посміхайтесь.
Морок відлетить,
Вернеться блакить —
Тільки, дуже прошу, посміхайтесь! (2)

Приспів.

3. Прийде сто турбот — ви тримайтесь!
Серед всіх негод — посміхайтесь!
Швидко плине час,
Щастя стріне вас,
Тільки ви частіше посміхайтесь! (2)

Приспів.

У вільний час складіть кросворд, присвячений симфонічній музиці та її виконавцям. Запропонуйте його розгадати однокласникам і однокласницям на уроці.

Визначте свій емоційний стан після сприймання музичних творів.

14

Види оркестрів

Чим відрізняється естрадний (естрадно-симфонічний) оркестр від симфонічного?

Чому духовий оркестр частіше виступає не в концертних залах, а на відкритих майданчиках?

Естрадно-симфонічний (естрадний) оркестр — колектив музикантів, які виконують естрадну, джазову, народну й класичну музику в сучасній обробці. Естрадна частина представлена ритм-групою (ударна установка, перкусія, фортепіано, синтезатор, гітара, бас-гітара) і біг-бендом (групи труб, тромбонів і саксофонів); симфонічна — великою групою струнних смичкових інструментів, групою дерев'яних духових, литаврами, арфою тощо. Найчастіше естрадно-симфонічні оркестри використовуються під час пісенних гала-вистав, телевізійних конкурсів, рідше для виконання інструментальної музики. Зазвичай студійна робота (запис музики до кінофільмів, фільмів, вистав, на звукові носії, створення фонограм) превалює над концертною.

Оркестр, що складається виключно з духових і ударних інструментів, отримав назву **духовий оркестр**. Основу складають мідні духові інструменти (труби, тромбони, валторни, туби), але використовуються і дерев'яні духові

Державний
естрадно-симфонічний оркестр

Зразковий духовий оркестр
«Олександрія» (м. Рівне)

(флейти, кларнети, саксофони, гобої, фаготи). Зрозуміло, що звучання духового оркестру дуже гучне, яскраве, тому концерти проходять не в закритих приміщеннях, а на відкритому повітрі. Духовий оркестр може виконувати як військову музику, так і популярну танцювальну європейського походження (вальси, польки, мазурки тощо).

Аранжування в музиці — це перекладання музичного твору для іншого складу виконавців.

<https://cutt.ly/dIAMnJg>

Вольфганг Амадей Моцарт. «Симфонія № 40 соль мінор» у виконанні естрадно-симфонічного оркестру Поля Морія (аранжування Джеймса Ласта).

Отто Шварц. «Навколо світу за 80 днів» у виконанні Національного академічного духового оркестру України, диригент Михайло Мороз.

<https://cutt.ly/SOteO4y>

Як змінився музичний твір завдяки його сучасній обробці й аранжуванню? У чому особливості виконання музичних творів певним видом оркестру?

Використайте музикограму, що створили на минулому уроці. Прослідкуйте за музикограмою розвиток головної теми, чи виникло у вас бажання внести зміни до музикограми? Чи буде змінюватися музикограма відповідно до виду оркестру, який виконує твір?

Розучіть і виконайте українську народну пісню «Добрий вечір тобі, пане господарю!».

<https://cutt.ly/WIAMSYP>

ДОБРИЙ ВЕЧІР ТОБІ, ПАНЕ ГОСПОДАРЮ!

Українська народна пісня

Добрий вечір тобі, пане господарю!
Застеляйте столи та все килимами.
Та кладіть калачі з ярої пшениці.
Бо прийдуть до тебе три празники в гості.
А що перший празник — то Різдво Христове.
В що другий празник — святого Василя.
А що третій празник — свято Водохреща.

Приспів:

Радуйся!
Ой радуйся, земле,
Син Божий народився
(Приспів виконується після кожного рядка)

Визначте назву оркестру за силуетами виконавців.

1.

2.

3.

У вільний час, за допомогою планшету або телефону, перевірте свої знання з теми, пограйте у гру «Оркестр». Визначте, який оркестр виконує музичний твір.

<https://cutt.ly/VIAMGee>

15

Мелодії рідного дому

**У чому особливості виконання музичних творів оркестром народних інструментів?
Які українські інструменти входять до складу оркестру народних інструментів?**

[Національний академічний оркестр народних інструментів]

У різних країнах популярними є оркестри, які грають на народних інструментах, що є найбільш поширеними в певного народу. Вони отримали назву **оркестри народних інструментів**. В Україні такі оркестри складаються з дерев'яних духових інструментів (сопілки, кларнети), струнно-смичкових (скрипки, басолі, контрабаси, козобаси, ліри), струнно-щипкових (кобзи, бандури), струнно-ударних (цимбали), ударних (литаври, барабани, тарілки, трикутники), баянів тощо. Склад музичних інструментів народного оркестру може змінюватися.

Оркестри народних інструментів зазвичай виконують обробки народної музики, оригінальні твори для оркестру, сучасні музичні твори.

Цимбали

Бугай

Ліра

Коза (дуда)

Козобас

«Українські віртуози» у виконанні Національного академічного оркестру народних інструментів України.

<https://cutt.ly/8IAMJur>

Яків Орлов. «Гопак» у виконанні Національного академічного оркестру народних інструментів України.

<https://cutt.ly/cIAMLwS>

У чому особливості виконання музичних творів оркестром народних інструментів? Які інструменти звучать в оркестрі? Визначте тембри інструментів, що звучать. Доберіть слова-характеристики, які відповідають тембру музичних інструментів:

ЯСВІТЛИЙ

ЯСКРАВИЙ

ПРИГЛУШЕНИЙ

ПОХМУРИЙ

ХОЛОДНИЙ

ЧИСТИЙ

ДЗВІНКИЙ

НАСИЧЕНИЙ

РІЗКИЙ

М'ЯКИЙ

ПРОСВІТЛЕНИЙ

ПРОЗОРИЙ

ЗАГАДКОВИЙ

ТАЄМНИЧИЙ

ФАНТАСТИЧНИЙ

СРІБЛИСТИЙ

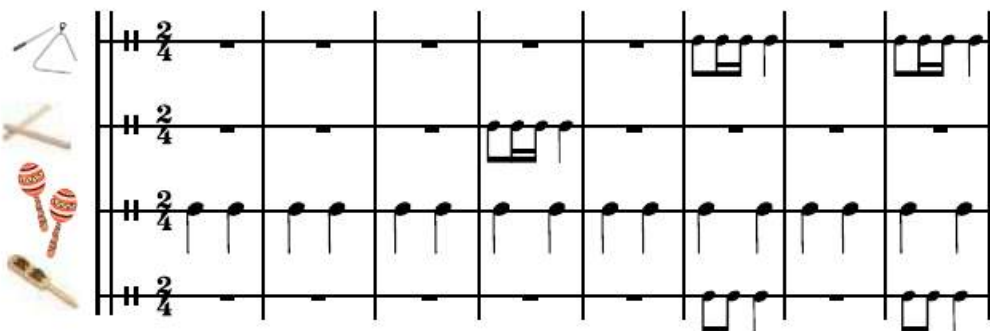
ТЕПЛИЙ

СОКОВИТИЙ

За другим прослуховуванням спробуйте пластично передати настрої твору, який найбільше сподобався. Використовуйте для цього різнокольорові стрічки або хустки. Створіть музикограму твору, який найбільше сподобався.

За другим прослуховуванням створіть інструментальний супровід до гопака:

Роздивіться картину художниці Тамари Даниленко «Свято на Полонині». Уявіть, що картина «ожила». Яка музика може звучати на картині? Який оркестр міг її виконувати?

Виконайте українську народну пісню «Добрий вечір тобі, пане господарю!».

Розгадайте музичний ребус і заплутані слова. Поясніть значення розгаданих слів.

ДИНА КА

ТРИМ ПТЕМ БТЕРМ КЕОРСТР

Перевіряємо свої досягнення: я знаю, можу, відчуваю

1.

Визнач, до якого різновиду українських народних пісень належать пісні.

«Ой ходить сон
коло вікон»

«Благослови мати
весну закликати»

«Грицю, Грицю,
до роботи»

«Добрий вечір
тобі, пане
господарю!»

календарно-
обрядові

жартівливі

ліричні

родинно-
побутові

«Вийшли в поле
косарі»

«При долині
кущ калини»

«Ой на горі
жита много»

«Щедрик»

2.

Розподіли інструменти за групами.

духові

струнні

ударні

Кларнет

Скрипка

Флейта

Труба

Літаври

Контрабас

Барабани, тарілки

3. Розшифруй зачароване коло пісень.

4. **Галерея портретів.** Назви музичні твори композиторів, зображених на портретах. Що тобі найбільше подобається у їхньому творчому доробку?

Микола
Лисенко

Йозеф
Гайдн

Вольфганг
Амадей Моцарт

Бенджамін
Бріттен

Фридерик
Шопен

5. Знайди відповідники.

1 Симфонічний оркестр

А складається з духових і ударних інструментів

2 Духовий оркестр

Б складається із струнних, духових, ударних та електронних інструментів

3 Оркестр народних інструментів

В складається із струнних, духових, ударних інструментів

4 Естрадно-симфонічний оркестр

Г складається з народних інструментів

6. Вислови своє ставлення.

- ◆ Які музичні твори, що ви почули на уроках мистецтва цього року, тебе найбільше вразили і чому?
- ◆ Які почуття викликали?
- ◆ Які твори хотілось послухати ще?

7. Розкажи, яку музику ти можеш уявити, роздивляючись ілюстрації.

Володимир Драчинський.
Хор

Олександр Миронов.
Той, хто випромінює музику

Жозефіна Волл.
Чарівність казки

Олег Шупляк.
Танець з полями

8. Прочитайте вислів німецького композитора, музиканта і диригента Карла Вебера: «Музика — справжня людська мова». Як ви його розумієте? Чи погоджуєтеся з ним? Доберіть влучні вислови, які могли б стати епіграфами до кейсу музичного мистецтва.

ОБЕРІТЬ ТЕМУ МИСТЕЦЬКОГО ПРОЄКТУ: ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО

Тема проєкту: УКРАЇНСЬКІ ХУДОЖНИКИ-ГРАФІКИ

Форма подання проєкту: комп'ютерна презентація з фотографіями художників та художниць і їх творами або календар на наступний рік тощо (на вибір учнівства).

Поради щодо виконання проєкту:

1. Оберіть українських художників або художниць-графіків, з чією творчістю ви хотіли б ознайомитись докладніше.
2. Знайдіть інформацію у будь-яких джерелах (книги, мережа Інтернет) про їхній життєвий та творчий шлях, найцікавіші твори.
3. Доберіть твори, які вам сподобались найбільше. Ознайомтеся з технікою їх виконання.
4. Дослідить, які роботи є актуальними у наш час.
5. Оформіть проєкт

Якщо ви обрали форму представлення свого проєкту – календар, можете скористуватися готовими шаблонами календарів у мережі Інтернет або роздрукувавши необхідні зображення, приклеїти їх на аркуші паперу.

Приклади оформлення у вигляді календаря

Тема проєкту:

СУЧАСНИЙ СТІНОПИС — ЦІКАВІ МУРАЛИ.

Форма подання проєкту: комп'ютерна презентація з фотографіями, арт-сушка тощо (на вибір учнівства).

Поради щодо виконання проєкту:

1. Оберіть найцікавіші для вас мурали.
2. Знайдіть інформацію про ідею створення цих муралів, художників та художниць які їх створили.
3. Якщо ці мурали у вашому населеному пункті, зробіть свою фотографію на їхньому тлі.
4. Підготуйте цікавинки про історію виникнення муралів.
5. Оформіть проєкт.

Приклади оформлення

Тема проєкту:

КЕРАМІЧНА СПАДЩИНА УКРАЇНИ

Форма подання проєкту: комп'ютерна презентація з фотографіями керамічних виробів різних регіонів України, оформлення стендової доповіді тощо (на вибір учнівства).

Поради щодо виконання проєкту:

1. Оберіть найцікавіші для вас два керамічних центра України (м. Косів Івано-Франківської області, с. Опішня Полтавської області, с. Гавареччина Львівської області, м. Васильків Київської області тощо).
2. Об'єднайтеся у групи «Історики», «Мистецтвознавці», «Технологи», які будуть досліджувати певні питання створення керамічних виробів.

- Знайдіть інформацію про історію цих керамічних центрів, їх майстрів та майстринь, технологію виготовлення виробів, їх оригінальність та неповторність.
- Підготуйте цікавинки про керамічні центри.
- Оформіть та презентуйте проєкт.

Що таке стендова доповідь?

Стендова доповідь — це спосіб представлення результатів роботи шляхом комбінації текстового та ілюстративного оформлення (фотографії, репродукції тощо) певної інформації, яка має на меті привернути увагу людей до обраної теми.

Стендова доповідь складається: з плаката (постера), який містить матеріали наукового дослідження та усного повідомлення-коментарю.

Приклади оформлення

Тема проєкту:

НАВІЩО СУЧАСНІЙ ЛЮДИНІ ДИЗАЙН?

Форма подання проєкту: комп'ютерна презентація, стендова доповідь, лепбук тощо (на вибір учнівства).

Поради щодо виконання проєкту:

- Оберіть найцікавіший для вас вид дизайну.
- Об'єднайтеся у групи «Історики», «Мистецтвознавці», «Дизайнери/Дизайнерки», «Критики», які будуть досліджувати певні питання.
- Знайдіть інформацію про історію виникнення дизайну, дизайнерів та дизайнерок, оригінальність та неповторність їх витворів.

4. «Мистецтвознавці» і «Критики», знайдіть аргументи, щоб довести потрібен сучасній людині дизайн (і знання про дизайн) чи ні.
5. Підготуйте цікавинки про дизайн як мистецтво.
6. Оформіть та презентуйте проєкт

Тема проєкту:

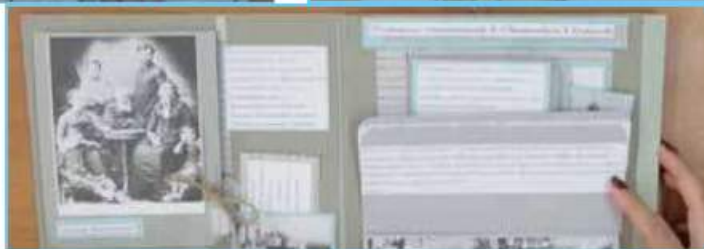
ЧИМ РІЗНЯТЬСЯ ХУДОЖНЄ ФОТО
І ФОТО, ЗРОБЛЕНЕ НА ТЕЛЕФОН?

Форма подання проєкту: комп'ютерна презентація, лепбук, арт-сушка тощо (на вибір учнівства).

Поради щодо виконання проєкту:

1. Знайдіть інформацію (у будь-яких джерелах) про історію фотографії, фотографів та фотографинь, їх ательє, історію розвитку фотоапаратів.
2. Аналізуючи історію та сучасність, зробіть висновки про доступність такого виду мистецтва як фотографія у різні періоди її існування.
3. Роздивіться фотографії вашої родини (ваші фото, батьків, бабусь і дідусів, прабабусь та прадідусів). Або знайдіть старовинні фотографії в мережі інтернет. Чим вони різняться? Зробіть висновки.
4. Підготуйте цікавинки про фотографію як мистецтво.
5. Оформіть та презентуйте проєкт.

Приклад оформлення лепбука

1

Зародження образотворчого мистецтва

Як виникло образотворче мистецтво? Чим цікавились і що зображували перші художники/художниці?

Як і музика, образотворче мистецтво зародилося в первісному суспільстві доби пізнього палеоліту, у ті часи, коли люди ще жили у печерах. Тому перші зразки образотворчого мистецтва представлені малюнками на стінах і стелях печер,

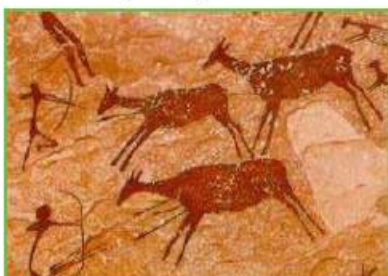

Зображення бізона.
Печера Альтаміра,
Іспанія

у глибинах підземних галерей і гротах, а також різьбленням на кістці та камені — матеріалах, що були доступні первісній людині.

Первісне мистецтво охоплює всі континенти, окрім Антарктиди. А в деяких народностей, що живуть у віддалених куточках планети, воно збереглося в такому первісному вигляді до наших днів.

Зверніть увагу на ілюстрації! Людина малювала не все, що потрапляло в поле зору і, що найцікавіше, першим почала малювати тварин. Тварини на стінах печер зображені дуже реалістично. А поруч із зображеннями тварин можна побачити образи людей.

Зображення полювання на оленів, що перепливають річку.
Грот Кабаллос, Іспанія

Чим вони займаються? Полюванням, працею.

Які думки, які емоції викликають малюнки первісних людей?

Коли дивишся на наскельні малюнки, складається враження, що ти ніби відчуваєш ритмічний стукіт копит оленів і бізонів, дихання та крик людей на полюванні.

Ритм присутній скрізь. Він впливає на всі наші відчуття. Його також можна побачити й в образотворчому мистецтві, і в музиці та літературі й навіть у повсякденному житті.

В природі можна спостерігати ритм ліній, придивляючись до лінії струмочків, гілочок, стовбурів дерев.

За допомогою ритму можна передати рух на площині. Ритм рухів людини, яка працює чи полює, відтворювався в мистецтві в повторюваних лініях, формах.

Ритм — в перекладі з грецької — це будь-яке рівномірне чергування, розміреність.

У різних видах образотворчого мистецтва (живописі, графіці, скульптурі, декоративному мистецтві) ритм — це один з важливих виразних засобів композиції, який є основою побудови зображення.

Можна використовувати чергування однакових елементів композиції, наприклад фігур людей, їхніх рук або ніг. Зверніть увагу на світлину з печери Куева-делас-Манос, що розташовується в Аргентині. Тут нема зображення тварин, але на згадку про себе люди, які жили у XIII–IX тисячолітті до нашої ери, залишили відбитки своїх долонь.

Зображення
людських долонь.
Печера
Куева-де-лас-Манос,
Аргентина

Ритм може бути виражений за допомогою всіх образотворчих засобів: існують ритми форм (крапки, лінії, плями та їх поєднання), ритми кольору (ахроматичні та хроматичні), ритми, які виражені фактурою.

Особливу роль відіграє ритм у творах народного і декоративно-прикладного мистецтва. Численні композиції різноманітних орнаментів побудовані на ритмічному чергуванні їхніх елементів.

Орнамент.
Стародавній
Єгипет

Орнамент.
Стародавній Рим

Орнамент.
Стародавній
Єгипет

Творче завдання

«Наскельні зображення».

1. Зімни аркуш паперу.
2. Обережно розпрями його на столі.
3. Покрий аркуш паперу фарбою.
4. Зроби малюнок, який буде імітувати наскельні розписи.

Поєднайте свої роботи, щоб утворити «стіну печери». Її можна використовувати навіть як фотозону.

2

Мистецтво, яке лікує

**Що ви робите, коли відчуваєте, що захворіли?
Приймаєте пігулки? А можна лікуватися від поганого
настрою, роздратування чи перевтоми?**

Звичайно ж можна! І тут на допомогу нам приходить мистецтво — мистецтво звуків, слів і барв. Улюблені книжки, цікаві театральні вистави, відвідування музеїв і концертів — усе це впливає на наш настрій та самопочуття.

Але не тільки споглядання творів мистецтва приносить нам задоволення. Процес творчості — ось що є універсальними ліками для душі.

Вивчаючи вплив мистецтва на людину, дослідники Сюзан Хаєн, Сюзан ван Хорен і Гіль Хатшемакерс дійшли висновку, що заняття творчістю заспокоюють, відволікають від негативу й допомагають упорядкувати думки.

Уважно подивіться на роботи художників/художниць. Які відчуття та емоції викликають вони?

Чи вважаєте ви, що такі картини можуть заспокоїти? Які мелодії або вірші спадають вам на думку під час розгляду цих робіт?

Ніта Енгл.
Тиша

Марія Башкірцева.
Осінь

Каміль Піссарро.
Лувесьєн.
Шлях на Версаль

Чи такі ж відчуття викликають інші роботи? Проаналізуйте свій стан під час перегляду робіт. Що, на вашу думку, впливає на вас більше — зображення чи колір?

Михайло Бурачек.
Рече та стогне
Дніпр широкий

Іван Айвазовський.
Шторм

Жан-Батист
Каміль Коро.
Порив вітру

Але не тільки живопис може впливати на стан людини. Декоративно-прикладне мистецтво, яким здавна займалися в Україні й інших країнах світу, також добре впливає на людину. Процес створення виробів захоплює, дарує позитивні емоції. Тому писанкарство, вишивка, кераміка, плетіння з лози, ткацтво, розпис та інші види декоративно-прикладного мистецтва — прекрасно сьогодні застосовуються в арттерапії.

Арттерапія — це вид психотерапії та психологічної корекції, заснований на мистецтві та творчості.

Іноді під арттерапією мають на увазі тільки терапію образотворчим мистецтвом з метою аналізу та позитивного впливу на стан людини, хоча можливості інших видів мистецтва також дуже великі.

Коли ми глибоко занурюємося у творчий процес — усе навколо перестає існувати. Творчість нас захоплює повністю.

Мистецтво як творчий процес дає змогу людині виразити себе, відкрити в собі творчі нахили й таланти, допомагає

відповісти на одвічні запитання: «Що таке світ, у якому я живу?», «Хто я в цьому світі?». Саме творчість спонукає людину по-новому подивитися на звичні речі.

Творче завдання

«Мій настрій». Техніка виконання роботи — «монотипія».

Монотипія — це різновид графіки, виконаний шляхом малювання на гладкій поверхні, яка не поглинає фарби, з подальшим відтиском на папері.

Послідовність виконання роботи

1. Покладіть перед собою скло, пластик або файл.
2. Оберіть кольори, які визначають ваш настрій, і акуратно нанесіть їх на скло. Акварель необхідно змішати з милом, щоб вона щільно прилягла до скла.
3. Покладіть зверху скла аркуш паперу та притисніть його.
4. Обережно зніміть аркуш.
5. За бажанням зображення можна доопрацювати за допомогою тонкого пензлика і фарб або гелевими ручками.

3

Зрозуміти мову графіки

Чому основою всіх видів образотворчого мистецтва вважають графіку? В музиці є власна мова — звук. Якою є мова графіки? Звідки походить назва цього виду мистецтва?

Графіка — один з видів образотворчого мистецтва назва якого походить від грецького слова, що в перекладі означає «пишу, дряпаю, рисую».

Тарас Шевченко.
Дерева. Етюд.
Папір, туш, перо.
1859

Основою всіх видів образотворчого мистецтва вважають графіку, оскільки основним засобом створення художнього образу в графіці виступає найпростіший для людини спосіб відтворення побаченого — *лінія, крапка, штрих, пляма, тон*, які творять контур предмета або фігури.

Лінія, крапка, штрих, пляма є мовою графічного мистецтва.

Одним з різновидів графіки є **рисунок** — найдавніший вид графіки, з якого і починається зародження образотворчого мистецтва. Рисунок є основою не тільки графіки, а й інших видів мистецтв.

Рисунок — це зображення, виконане від руки за допомогою графічних засобів — лінії, штриха, плями.

Живописець, скульптор і архітектор в рисунках і начерках виражає власні задуми, будує композицію майбутніх картин, скульптур, архітектурних споруд.

Василь Кричевський.
Проект фасаду будівлі
Полтавської губернської
земської управи

Полтавський краєзнавчий музей
імені Василя Кричевського.
Сучасне фото

Чи схожий будинок Полтавського краєзнавчого музею на проєкт, створений видатним живописцем, архітектором, графіком Василем Кричевським?

Для своїх робіт художники-графіки використовують різні матеріали: *олівці, вугілля, крейду, сангіну, різні види чорнил, туш, акварель* тощо.

Олівці

Туш
кольорова

Сангіна

Художнє
вугілля

Ілля Рєпін.
Портрет
М. М. Климентової.
Олівець

Енріко Карузо.
Портрет
Бетховена.
Туш

Леонардо да Вінчі.
Автопортрет.
Сангіна

Микола Фешин.
Хлопчик
з пов'язкою
з острова
Балі. Вугілля

Кольорові олівці

Лінери

Пастель

Морган Девідсон.
Хамелеон. Кольорові олівці

Олександр Юрченко.
Східниця

Едгар Дега.
Блакитні танцівниці. Пастель

Ви вже ознайомлені з мовою графіки. Проаналізуйте надані роботи. Які засоби графіки для зображення використали художники?

Творче завдання

«Світ навколо мене». Використовуючи мову графіки, створіть розповідь про те, що вас оточує.

4

Мистецтво ілюстрації

**Наскільки різноплановим є графічне мистецтво?
Чи можна побачити графічні твори
в повсякденному житті?**

До XV ст. графіка пронизувала всі види мистецтва, але самостійного значення вона набула тільки за епохи Відродження. Із цього часу ручний малюнок та естамп стали сприйматись як самостійна художня цінність.

Альбрехт Дюрер.
Носоріг.
Ксилографія

Види графіки

Станкова

Прикладна

Комп'ютерна

Станкова графіка виконується на станку і своєю чергою поділяється на *рисунок* та *естамп*. Рисунок є доступнішим у виконанні, він не потребує спеціальних технологій травлення або друку, які є обов'язковими в естампі.

Верстат для відтиску
зображення на папері
(офортний верстат)

Естамп (із франц. *штампувати, відтискати*) — відтиск на папері.

В естампі зображення виконується не на папері, а на будь-якому твердому матеріалі, з якого потім рисунок друкується, відтискується за допомогою станка-преса (офортного станка). До того ж отримують не один екземпляр відтиску, а більше, тобто таким чином тиражується зображення. Тому в естампі отримується ряд екземплярів зображення справжніх творів мистецтва, що мають однакову художню цінність.

Прикладна графіка дає можливість розмноження величезними, нерідко мільйонними тиражами, різних за призначенням творів, починаючи з театральної афіші, плаката й закінчуючи календариком або сірникової коробкою. Твори прикладної графіки постійно оточують нас у повсякденному житті.

Прикладна графіка — різновид графіки, що включає всі види утилітарних графічних робіт: *поштову графіку* (марки, конверти, листівки), *грошові знаки*, *інформаційні матеріали* (буклети, програми, проспекти), а також *промислову графіку*, включаючи всі графічні роботи для торговельно-промислових цілей, а також фірмові, рекламні та пакувальні друковані матеріали.

Одним з різновидів друкованої графіки є книжкові ілюстрації, які допомагають читачеві зорієнтуватися у змісті книжки, пояснюють текст наочними образами.

Владислав Єрко.
Ілюстрація до казки
Г.-К. Андерсена
«Снігова Королева»

Вікторія Ковальчук.
Ілюстрація до збірки дитячих
віршів «Бузиновий цар»
Л. Костенко

Валентина Мельниченко.
Ілюстрація
до української народної
казки «Кривенька качечка»

Іван Сулима.
Ілюстрації
до інтерактивної книги
«Котигорошко»

Уважно роздивіться ілюстрації, які створили українські художники-ілюстратори та художниці-ілюстраторки. Чи знаєте ви, які художники або художниці ілюстрували ваші улюблені книжки?

<https://cutt.ly/iOtMT4C>

Подивіться, які чарівні ілюстрації створюють наші українські ілюстратори.

Як же створюється це диво — ілюстрація?

Часто ілюстрації створюються завдяки співпраці письменника або письменниці й художника чи художниці. Для ілюстрації обираються епізоди, що найповніше розкривають зміст тексту або окремих фрагментів літературного твору. Ілюстрації іноді займають цілий розворот (дві сторінки), сторінку або її частину.

Розгадайте кросворд.

<https://cutt.ly/iOtMAA9>

Творче завдання

«Ілюстрація до улюбленої казки». Оберіть улюблений твір. Пригадайте його сюжет і головних героїв. Створіть ілюстрацію до одного з найяскравіших епізодів твору.

Колективна робота. Обговоріть у класі твір, який обираєте для ілюстрування. Оберіть (можна методом жеребкування) епізоди твору. Проілюструйте їх. Складіть виконані ілюстрації в загальну книжку.

Така книжка може стати гарним подарунком учням/ученицям початкової школи.

5

Зрозуміти мову живопису

«Тишу може передати тільки живопис», — сказав Гюстав Моро. Чи погоджуєтесь ви із цим висловом? Ви бачили живописні роботи, в яких можна почути щебетання пташки, як біжить струмочок, ллється мелодія дзвонів, або навпаки тиша та спокій?

Психологи/психологині вважають, що живопис впливає на людину подібно музиці, оскільки в ньому в кольорі відтворюється усе людське життя в одній миттєвості.

Сергій Васильківський.
Полтавщина

Живопис — вид мистецтва, що здатний відтворити видиму реальність за допомогою кольору на двомірній поверхні.

А як «розмовляє» з нами живопис? Які засоби є в нього в арсеналі, щоб донести до нас ідею художника/художниці, щоб картина ожила? Які емоції у нас викликають живописні твори? Чим мова живопису відрізняється від графічної мови? Звісно кольором!

Колір відіграє дуже важливу роль у житті кожного з нас. Тому не викликає здивування той факт, що здавна людство прагнуло вивчати властивості кольору, його природу та вплив різних кольорів на людину. Так з'явилась наука — кольорознавство. Ця наука увібрала знання

про колір з різних наук — фізики, психології, медицини, математики і, звичайно, образотворчого мистецтва.

Згадайте, що вам відомо про колір з початкових класів. Що таке основні кольори? А похідні? Які кольори ми називаємо теплими, а які холодними?

Художники/художниці вивчають колір усе своє життя, адже пізнання не має меж.

Для того, щоб написати картину, художники/художниці змішують кольори на палітрі. Але є художники, які цього не роблять. Саме таким художником був **Клод Моне** — французький живописець, один із засновників імпресіонізму.

Клод писав свої роботи особливою технікою — ставив скупчення малих кольорових цяток чистих тонів, не змішуючи їх на палітрі. Для чого це робилося? Митець хотів досягти оптичного змішування різнокольорових мазків. Такі роботи створювали ілюзію «дихання», переміщення повітря.

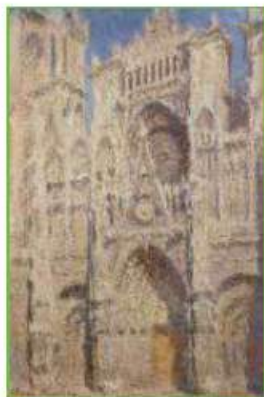
Зверніть увагу, як різняться зображення того самого собору в різний час доби.

Різнобарвність навколишнього світу ми бачимо завдяки нашому зору та світлу. Але ви, мабуть, не замислювалися над тим, що вид (денне або вечірнє світло) та склад світла, що освітлює предмети, дуже впливає на те, яким колір цих предметів бачить людина.

Колір може викликати різні почуттєві асоціації. Сполучення кольорів у творах живопису створює певну систему — колорит.

Колорит — співвідношення фарб, кольорів по тону, насиченості, що створює певну єдність картини, фрески тощо.

Клод Моне.
Руанський
собор, портал
(сонячне світло)

Руанський
собор, фасад
(захід)

Колорит допомагає художникові розкрити перед глядачем кольорове багатство світу, передати настрій у картині. Колорит може бути спокійним і напруженим, радісним і сумним, а також теплим і холодним, світлим і темним.

Композиція — це побудова художнього твору, яка обумовлена його змістом, призначенням і характером чи сам твір.

Ви вже знайомі з таким композиційним засобом як ритм. Але дуже важко написати пейзаж без такого прийому композиції як передача простору. Подивіться як майстерно художники передають простір у свої роботах. Простір в роботі С. Васильківського «Полтавщина», завдяки горизонтальному розташуванню роботи, здається набагато більшим, ніж у серії робіт К. Моне «Руанський собор», розташованих горизонтально. Допомагають розкрити безмежність простору й використання просторових планів.

Подивіться, скільки планів у картині С. Васильківського?

Пам'ятайте про ці композиційні прийоми під час виконання власних робіт.

Всі знають французьких художників-імпресіоністів. А чи були в Україні прихильники цього напрямку?

Яскравим представником українського імпресіонізму є **Іван Труш** — майстер пейзажу й портрета, мистецький критик і організатор мистецького життя в Галичині.

У чисельній мистецькій спадщині Труша понад 6000 пейзажних шедеврів, галерея психологічних портретів (зокрема Івана Франка, Василя Стефаника, Лесі Українки, Миколи Лисенка та ін.), картин на побутові теми.

І. Труш створив кілька однойменних пейзажів, де розкривається образ самотньої сосни посеред степу — широкої, розлогої, обшарпаної вітрами, паленої сонцем, проте вільної і прекрасної... Цей образ вважають символом самого автора.

Іван Труш.
Промені сонця

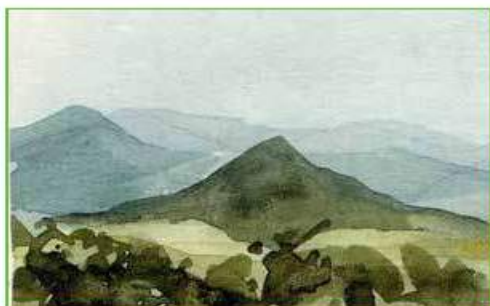
Іван Труш.
Сосни на скелі

Творче завдання

«Пейзаж рідної землі». Зобразить улюблений куточок вашого краю.

Робота в групах Об'єднайтеся в групи.

1. Підготуйте розповідь і презентацію про живописців України.
2. Зробіть доповідь за опрацьованим матеріалом.

<https://cutt.ly/ZOtMGvI>

6

Розмаїття світу живопису

**Чи знаєте ви, які існують види живопису?
Чим вони різняться?**

Ілля Рєпін.
Запорожці пишуть листа
турецькому султанові

Світ живопису багатий і різноманітний, він захоплює грою барв, змушує емоційно відгукуватись на побачене. Художник не змальовує життя таким, яким воно є, а передає свої думки, почуття за допомогою фарб.

Види живопису

Станковий

Монументальний

Театрально-декораційний

Мініатюра

Роздивіться уважно надані приклади видів живопису. З якими з них вже ознайомилися? Де ви їх могли побачити?

Станковий живопис (від слова станок, мольберт, на який ставиться основа — картон, дошка, полотно для малювання картин) об'єднує твори самостійного значення, не пов'язані з архітектурним ансамблем.

Марія Башкірцева. У студії

Твори станкового живопису розраховані на сприйняття з близької відстані. Їх можна переносити, зберігати. Саме такі твори ви можете побачити в музеях, вони прикрашають житлові приміщення, різні установи.

Монументальний живопис тісно пов'язаний з архітектурою, підпорядковується архітектурній споруді, створюючи синтез — органічну єдність різних видів мистецтв..

Одним з найстаріших видів монументального живопису є стінний розпис. Ще первісною людиною на стінах печер було виконано перші розписи. Також усім відомі стінні розписи Давнього Єгипту, Греції, Риму, Середньовіччя, епохи Відродження. І в наш час будівлі прикрашають монументальним живописом (сьогодні його ще називають муралами).

Мікеланджело Буонарроті. Фрески стелі Сикстинської капели

Згадайте, чи є будівлі, прикрашені розписом у вашій місцевості. Що на них зображено?

Театрально-декораційний живопис використовується для ескізів театральних костюмів, оформлення сцени та створення театральних декорацій.

Цей вид живопису також використовують і в кіномистецтві під час оформлення павільйону, знімального майданчика тощо.

Мініатюра (живопис) — невеличкий за обсягом твір у рукописах, книгах, на полотні тощо.

Мініатюра в живописі виникла ще в доісторичну епоху й існує і в наш час. Найдавнішими зі збережених і відомих зразків живопису в рукописах є рулони папірусу давньо-єгипетської «Книги мертвих», сувої Стародавньої Греції та Риму, ілюстровані карти ацтеків, кодекси майя, а також китайські рукописні книги.

Марсель Джамбон.
Макет декорації
для першого акту спектаклю
Джузеппе Верді
Отелло. Париж. 1895 р.

Джунейда.
Хумаюн підглядає за Хумана,
що стоїть біля воріт.
Мініатюра. Три поеми
Хаджу Керману. 1396 р.

Творче завдання

«Прикрашу свій дім». Створіть ескіз для стінопису (муралу) власного дому або будівлі школи, коридору чи класної кімнати.

Робота у групах Об'єднайтеся в групи.

1. Оберіть групою певний вид живопису.
2. Дізнайтеся, чи є у вашій місцевості художники/художниці, які займаються таким видом живопису. Якщо ні, то оберіть найцікавішого/шу для вас художника/художницю.
3. Підготуйте та зробіть доповідь про неї/нього.

<https://cutt.ly/POtMLem>

7

Чи може камінь говорити?

Що таке скульптура? Яких видатних скульпторів ви знаєте? Кому чи яким подіям присвячені пам'ятники у вашій місцевості?

Мабуть, й сам Бог — скульптор, він створив людину не за допомогою чар, а шматок за шматком, як різьбяр. *Лоренцо Берніні, італійський скульптор та архітектор XVII ст.*

Матвій Манізер.
Пам'ятник
Т. Г. Шевченку
в м. Харкові

На площах міст і селищ, у парках і скверах стоять різноманітні пам'ятники, що присвячені історичним подіям, а також видатним діячам науки, культури, політики. Ви вже знаєте, що вони відносяться до такого виду образотворчого мистецтва як скульптура. Саме слово «скульптура» прийшло до нас з латинської мови і означає «висікати».

Скульптура — вид образотворчого мистецтва, твори якого мають об'ємну форму й виконуються способом виливання, витісування, ліплення, різьблення тощо з твердих і пластичних матеріалів.

Прочитайте вислів Лоренцо Берніні і обговоріть його. А яке визначення скульптурі дали б ви? Де у щоденному житті ви можете бачити скульптурні зображення? Наведіть приклади

Для допитливих

Видатним скульптором, що мешкав в Україні, був Йоганн Георг Пінзель. Галицького скульптора середини XVIII століття, представника пізнього бароко і рококо, основоположника Львівської школи скульпторів, який творив на теренах сьогоденних Івано-Франківщини, Львівщини і Тернопільщини в 1750-х роках, вважають генієм. Його твори завжди емоційні та динамічні. Скульптор надає створеним формам життєвих рис.

Йоганн
Пінзель.
Богоматір

А чи знаєте ви, які існують види скульптури?

<https://cutt.ly/4OtMXBF>

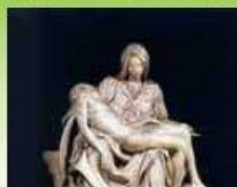

Види скульптури

Рельєф

Кругла скульптура

Кругла скульптура — вільно розміщується в просторі, а рельєф розташовується на площині, яка й слугує їй тлом.

Скульптура

Монументальна

Декоративно монументальна

Станкова

Дрібна пластика

Монуменціальна скульптура дуже велика за розмірами, виражає значні ідеї та завжди закріплена на одному місці. Це пам'ятники видатним діячам, героям, меморіальна скульптура тощо.

Скульптура, що використовується для прикрашання, називається **декоративно-монументальною**. Такими скульптурами прикрашають фонтани, парки, оздоблюють архітектурні споруди й комплекси.

Інший вид скульптури використовується для прикрашання інтер'єрів, його часто можна побачити на виставках. Порівняно з попередніми видами, ця скульптура не дуже велика, тому її розглядають з невеликої відстані. Виконують таку скульптуру на спеціальному станку. Звідси і її назва — **станкова скульптура**.

Джованні Страцца.
Дама у вуалі

Інтер'єри кімнат сучасних будинків прикрашають маленькі скульптурки. Вони відносяться до **дрібної пластики**. Привабливість дрібної пластики — це її невимушеність, особлива теплота, яка завжди милує око, піднімає настрій.

Якщо ми кажемо, що мова графіки — це лінія, крапка, штрих, пляма, живопису — колір, то мова скульптури — це об'єм, пластика та фактура.

Фактура — (лат. *factura* — обробка, будова) — характер поверхні художнього твору, її обробки.

Фактура у скульптурних творах відчувається візуально й на дотик, наприклад, шкіра людини передається в скульптурі більш гладкою, ніж волосся, а груба тканина буде виглядати по-іншому, ніж м'яка й тонка.

Творче завдання

Створіть проєкт скульптури, що могла б прикрасити шкільне подвір'я. Використовуйте для цього пластилін.

8 Музика, що застигла в камені

«Архітектура — це музика, що застигла в камені», — сказав Ґете. Чи згодні ви із цим висловом?

Мистецтво архітектури формувалося, починаючи зі стародавнього світу. Багато споруд будувалося під впливом різних культур та релігій.

Михайлівський Золотоверхий монастир. Київ

Архітектура (з грец. — *будівничий*) — це мистецтво будування, вміння проєктувати й створювати житлові будинки, суспільні та виробничі споруди, села й міста, площі та вулиці, сади й парки.

Давньоримський зодчий Вітрувій у своєму трактаті «Десять книг про архітектуру» сформулював *три основні вимоги до архітектури* — доцільність, міцність та краса.

Для допитливих

Сьогодні відомо понад 80 середньовічних манускриптів із текстом цього трактату, переведеного різними мовами світу. Найстаріший зі знайдених датується 996 роком і зберігається в Британському музеї.

Однак найвідомішою ця робота стала в добу Відродження. Перше друковане видання трактату в Італії здійснив Поджо Браччоліні у 1486–1492 рр.

Одне з видань трактату Вітрувія «Десять книг про архітектуру»

Чому, на вашу думку, саме такі вимоги до архітектури було сформульовано Вітрувієм? Чи можна виділити якусь тільки одну вимогу?

В містах різних країн світу можна побачити давні фортеці, собори, палаці, театри й інші будови, перед якими з'являється бажання зупинитись і дивитися на них, за-тамувавши подих. Саме так ми іноді зупиняємось перед картиною чи скульптурою в музеї. Шедеври архітектурного мистецтва — це символи країн. Весь світ захоплюється древнім Акрополем в Афінах, Софіївським собором у Києві, Києво-Печерською лаврою, оперними театрами у Львові й Одесі, Ейфелевою вежею в Парижі. Цей список можна продовжувати дуже довго. Однак, на відміну від живопису та графіки, скульптури чи декоративно-прикладного мистецтва ми не тільки дивимось на творіння архітекторів, а й постійно їх використовуємо.

А які архітектурні споруди подобаються вам? Де вони розміщуються? Які емоції вони викликають, коли на них дивитесь? Чи відомі вам прізвиська архітекторів/архітекторок, які їх створили? Що цікаве ви можете розповісти про архітектуру вашого рідного краю?

Кожна архітектурна споруда має своє призначення — для проживання чи праці, навчання або відпочинку тощо.

Розвиток архітектури дуже тісно пов'язаний з уподобаннями та потребами суспільства. Тому саме архітектура дуже чітко виражає характер епохи.

Уважно подивіться на світлини з архітектурними об'єктами. Визначте, які архітектурні споруди найстаріші, а які — найсучасніші. Яким чином ви це визначили?

Чи зможете проаналізувати, як ці споруди виражають характер епохи?

Якими, на вашу думку, мають бути будинки, щоб стати прикрасою вулиці, міста (села), країни та, навіть, світу?

Творче завдання

<https://cutt.ly/bOtMByV>

«Будинок моєї мрії». Для виконання використовуйте графічні матеріали.

Робота в групах Об'єднайтеся в групи.

Відчуйте себе архітекторами та архітекторками майбутнього! Використовуючи різні матеріали (пластилін, папір, гілочки дерев), зробіть проект «Місто майбутнього» або «Яким буде моє рідне місто (селище) у 2222 році».

Підготуйте доповідь до вашого проекту.

9

Краса народного мистецтва

Що таке народне мистецтво? Яку роль відіграє народне мистецтво в нашому житті? Якою мовою воно звертається до нас?

Інтер'єр української селянської хати кінця ХІХ ст., с. Бобрівник Зіньківського р-ну Полтавської обл.
Фото Михайла Матійчука

Народне мистецтво зберігає духовну пам'ять поколінь.

Народне мистецтво — образотворче та декоративно-прикладне мистецтво, створене народом і поширене між ним, яке відзеркалює його смаки та інтереси.

Воно охоплює різні галузі мистецтва, це і виробництво художніх предметів, речей для задоволення культових потреб, естетичного оздоблення побуту та щоденного вжитку.

Уважно роздивіться фото інтер'єру української хати. Які види декоративно-прикладного мистецтва тут представлено? Чи відрізняється цей інтер'єр від кімнати, у якій ви проживаєте? Як саме? Чим ви прикрашаєте власну оселю?

У народному мистецтві втілено уявлення про життя та художньо-естетичні вподобання наших пращурів, проявляються риси національного характеру. В оздобленні різних предметів побуту розкриваються національні

особливості, які відображають життєвий уклад, історію, культуру і навіть економіку народу.

А чи замислювались ви про мову декоративно-прикладного мистецтва? Чим вона відрізняється від мов інших видів мистецтва?

Мовою декоративно-прикладного мистецтва є стилізація. Процес стилізації складний, але дуже цікавий. Завдяки йому квіти, дерева, тварини і навіть люди можуть стати елементами орнаментів.

Стилізація — це процес узагальнення предмета за формою та кольором на основі відбору його найвиразніших рис.

Роздивіться фото предметів декоративно-прикладного мистецтва. Чим вони прикрашені? Які види орнаментів ви знаєте?

Кераміка

Писанка

Різьблення

Килимарство

Орнамент — прикраса, візерунок, побудований на ритмічному чергуванні елементів.

Орнамент

Геометричний

Рослинний

Зооморфний

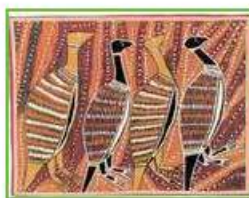

Антропоморфний

У народних орнаментах, які прикрашають наші речі, відображено тисячолітній інтелектуальний досвід народу-творця. Художня мова народних орнаментів така ж багата, як і мова народної поетичної творчості, тому заслуговує на її глибоке вивчення.

У мистецтві кожного народу є свої унікальні народні орнаменти, які розповідають про різне середовище проживання людей та їхні погляди.

Арабський

Японський

Турецький

Китайський

Австралійський

Саме з народного мистецтва «виросло і зміцніло» професійне мистецтво.

Творче завдання

«Чарівний орнамент». Створіть рослинний або зооморфний орнамент з використанням власної стилізації улюбленої рослини або тварини. Поміркуйте, де ви будете використовувати цей орнамент — у вишивці рушника або сорочки, розписі стіни, керамічному виробу або у створенні чудової писанки.

Робота в групах. Об'єднайтеся в групи.

1. Оберіть один з видів народного мистецтва України.
2. Підготуйте розповідь і презентацію про обраний вид народного мистецтва.
3. Зробіть доповідь за опрацьованим матеріалом.

10

Краса та чарівність народного розпису

**Що ви знаєте про розпис? Яким він буває?
Що прикрашали розписом наші предки
і що прикрашають ним нині?**

Лариса Гарбузенко.
Криниця роду

Декоративно-прикладне мистецтво — це галузь декоративного мистецтва, основним завданням якого є створення художніх виробів, що мають практичне застосування, а також художня обробка (оздоблення) побутових предметів (знаряддя праці, меблі, тканини, одяг, іграшки, посуд, прикраси та багато іншого).

З давніх-давен людина намагалася якнайкраще прикрасити власне житло та речі, якими користувалася у побуті. Частіше за все для цього використовували розпис.

Розписи — сюжетно або орнаментальні живописні зображення на будівлях, в інтер'єрах і на побутових предметах.

Розписи

Екстер'єру

Інтер'єру

Речей побуту

Одягу

Розписом прикрашалася оселя, посуд, меблі тощо.

Розпис. Скриня.
Черкащина

Розпис. Кахлі.
Косівщина

Тетяна Пата.
Павичі, Мальовка,
Петриківський розпис.
Дніпропетровщина

Згадайте речі, які є у вас удома. Чи є серед них ті, що прикрашені розписом?

Як і будь-який вид мистецтва, мистецтво розпису бере свій початок у народних хатніх розписах, розписах побутових предметів, створених руками не професійних художників, а звичайних людей, у яких було бажання прикрасити свій побут, своє життя.

Так з часом з'являються центри народного розпису.

Які центри народного розпису вам відомі?

Деякі регіони України, як от Київщина, Уманщина, Херсонщина й Одещина та інші, стали визнаними центрами народного розпису.

З початку XIX століття на основі настінного розпису почав застосовуватись розпис декоративний, який виконується на папері або різних предметах повсякденного вжитку: вазах, тарілках, глечиках тощо.

Петриківський розпис — унікальний вид розпису на деревині чи папері, походить із козацького села Петриківка (Дніпропетровська обл.).

Характерною рисою творчості петриківських народних митців було використання для декоративного оздоблення рослинно-квіткових орнаменту, що відзначався легкістю та виразністю.

Оздоблюючи розписом той чи інший, навіть дуже великий за розмірами, інтер'єр або екстер'єр, петриківські майстри/майстрині переносили, по суті, свій хатній зразок

у нові для них приміщення, змінюючи лише масштаби до відповідних розмірів.

5 грудня 2013 року петриківський розпис було включено до Репрезентативного списку нематеріальної культурної спадщини людства ЮНЕСКО.

Видатні майстрині петриківського розпису та їхні роботи

Параска Миколаївна
Павленко
(1881–1983)

Тетяна Якимівна
Пата
(1884 – 1976)

Орина Улянівна
Пилипенко
(1893–1979)

Творче завдання

«Диворозпис». Завдання за вибором.

1. Створіть ескіз для розпису чашки або навіть сервізу за мотивами петриківського розпису.
2. Створіть власне дерево життя (вазон), використовуючи стилізовані зображення, які ви виконали на минулому уроці.

Робота в групах. Об'єднайтеся в групи.

1. Оберіть один з видів народного розпису України.
2. Підготуйте розповідь і презентацію про обраний вид народного розпису.
3. Зробіть доповідь за опрацьованим матеріалом.

11

Цінність ажурного мистецтва

Про що може розповісти витинанка?

Звідки вона з'явилась у побуті?

Чи роблять витинанки тільки в Україні?

Лариса
Гарбузенко.
Степова квітка

Вироби декоративно-ужиткового мистецтва можуть розповісти про самобутність народу, знайомлять зі звичаями, вчать любити та творити прекрасне. Матеріалами для майстрів та майстринь слугували шкіра, кора дерева, метал, папір тощо.

Вирізані прикраси з паперу почали розвиватися тоді, коли в побут прийшов папір.

Витинанки — це сюжетні й орнаментальні прикраси житла, ажурно або силуетно витяті ножицями, вирізані ножом з білого й кольорового паперу.

У кожного народу свої улюблені мотиви, але найчастіше у витинанках трапляються сюжетні й орнаментальні композиції. Створюються такі роботи за допомогою ножиць, ножа, іноді різачка. Сьогодні існують навіть електричні різачки для роботи над витинанками.

Китайська
витинанка

Литовська витинанка.
Фіранка *Одети Браженене*

Польська
витинанка

В Україні мистецтво ажурного й силуетного вирізання називають витинанкою, а на батьківщині паперу (в Китаї) це мистецтво називається «Цзяньчжу», в Європі — силуетне вирізування. Звичайно в кожній культурі свої мотиви і символи.

Чи знаєте ви, які улюблені мотиви в китайських майстрів/майстринь витинанки? А в українських?

Робота в групах. Об'єднайтеся в групи.

1. Оберіть одну з країн, де полюбують мистецтво витинанки.
2. Підготуйте «альбом» витинанок цієї країни. Проаналізуйте улюблені мотиви витинанок цієї країни.
3. Зробіть доповідь за опрацьованим матеріалом.

Типологія витинанок

Прості

Складені

Робота ножицями

Робота ножем

Витинанка, яка виконується завдяки згину аркуша паперу навпіл, симетрична. Що ж таке симетрія у мистецтві? Це також один із засобів композиції. У симетричних композиціях як правило виражений центр. Симетрія в образотворчому і декоративно-прикладному мистецтві надає роботі рівноваги і спокою.

Уважно роздивіться витинанки. Поміркуйте й розкажіть, чому саме так називаються різні типи витинанок

Творче завдання

«Магія витинанки». Створення простої симетричної витинанки.

Етапи роботи над витинанкою

Під час роботи над витинанкою пам'ятайте про техніку безпеки поводження з гострими предметами (ножицями)!

1. Згорніть аркуш паперу навпіл, кольоровою стороною всередину.
2. На зовнішній стороні нанесіть зображення майбутньої витинанки.
3. Охайно виріжте ножицями нанесене зображення.
4. Обережно розгорніть вирізане зображення. Ваша витинанка готова. Її можна наклеїти на картон.

Колективна робота

Створіть «Вазон» (складену витинанку) разом!

Для цього виріжте один з елементів майбутньої витинанки (використовуючи прийом згинання паперу). Розташуйте вирізані всіма однокласниками й однокласницями елементи майбутнього вазона симетрично від вісі симетрії. Приклейте всі елементи зображення.

<https://cutt.ly/8OtMMPB>

12

Краса керамічного мистецтва

Що таке кераміка й гончарство?

Які центри керамічного мистецтва вам відомі?

Керамічними називають вироби і матеріали, що одержуються в результаті спікання глини і їхніх сумішей з мінеральними додатками.

Кераміка з'явилася дуже давно, ще в епоху неоліту. Це досить стародавнє ремесло, яке із часом перетворилось у різновид народного мистецтва.

Трипільська кераміка

Всі керамічні вироби виготовляють з глини — доволі пластичної і м'якої сировини. Однак після обробки — випалу (за температури 900 градусів) виріб стає твердим і міцним.

Роздивіться уважно зображення трипільської кераміки. Зверніть увагу на форми виробів та їхні розписи.

Вироби з глини найрізноманітніших форм, призначень і орнаментів — це головна візитівка трипільської культури, яку часто називають ще «культурою мальованої кераміки». Її орнаментальні мотиви, знаки вплинули на розвиток української кераміки.

Керамічне зображення волів, які тягнуть сани.
Трипільля

Для допитливих

Трипільська культура розвивалася в V–IV тис. до н. е. (протягом 2000 років), а найбільшого розквіту набула між 5500 та 2750 роками до н. е.

Україна завжди була багата на поклади найкращих різнокольорових глин — від білої і кремової до коричневої і темно-сірої, що стало поштовхом до розвитку керамічного промислу ще в найдавніші часи.

Чи знайомі ви із центрами керамічного мистецтва в Україні? Чим різняться вироби цих центрів?

Косівська кераміка отримала свою назву від назви міста Косів (Івано-Франківська область). Місцеві майстри виготовляють свої вироби за унікальною технікою. А 13 грудня 2019 року Косівську мальовану кераміку внесено до Репрезентативного списку ЮНЕСКО нематеріальної культурної спадщини людства.

Косівська кераміка

Подивіться, як народжується косівська кераміка.

<https://cutt.ly/H0tM0lg>

Опішнянська кераміка — традиційна українська кераміка, яку виготовляють у смт. Опішня (Полтавська обл.) із місцевого виду глини, яка має сіруватий колір, а за випалювання набуває світло-жовтого відтінку.

Опішнянську кераміку розписують великим рослинним орнаментом, у якому форма квітів часто нагадує українські настінні розписи. Орнамент також може складатися з нескладних геометричних мотивів, без різких ламаних ліній.

Не тільки посуд виготовляли майстри кераміки, а ще для дітей забавки — різноманітні керамічні іграшки. Жоден ярмарок не обходився без глиняних коників, баранчиків, півників, ляльок. Їх розписували орнаментами, прикрашали кольоровими глинами.

Опішнянська кераміка

Подивіться уважно на фото керамічних іграшок. Чи зможете ви визначити, до якого керамічного осередку належать ці іграшки? Як ви це визначили?

Творче завдання

«**Моя народна іграшка**». Виліпіть фігурку тваринки за мотивом народної іграшки. Використайте для цього пластилін.

Подивіться, як можна виліпити глиняну іграшку — свищик.

<https://cutt.ly/6OtM3vw>

13 Дизайн, його види

Сьогодні дуже багато говорять про дизайн. Що таке дизайн? Як він виник? Що є об'єктами дизайну?

Дизайн — це не те, як предмет виглядає,
а те, як він працює.
*Стів Джобс, американський підприємець,
дизайнер і винахідник*

Дизайн, мабуть, наймолодший вид мистецтва. Дизайн — це феномен художньої культури ХХ століття. Він зародився на межі століть, стрімко розвиваючись, перетворився на один з впливових видів проектно-художньої діяльності.

Саме трохи більше ніж сто років тому в Англії виник рух «за зв'язок мистецтва і ремесел», який очолив В. Морис. Пізніше цей рух знайшов відгук у художній культурі США, Фінляндії та Швеції, і було сформовано основні положення теорії та принципи дизайну.

В подальшому почали розвиватись різні напрями дизайну.

Дизайн — це творча діяльність людини, яка займається художнім конструюванням у будь-якій із галузей людської діяльності.

Що ми знаємо про роботу дизайнера? Чи можна сьогодні уявити будь-яку сферу, у якій би дизайнер не брав би участі? Звідки дизайнери беруть свої ідеї? Що є натхненням для дизайнера?

Дизайн полегшує людині роботу і побут, впливає на стиль життя, прагнучи до створення комфортного для людини середовища. Щоб отримати натхнення, нові ідеї, дизайнер свідомо чи інтуїтивно звертається до живої природи.

Уважно роздивіться світлини з дизайнерськими розробками. Які об'єкти природи було взято за основу?

Дизайнер/дизайнерка не бере просто зображення рослини або тварини, він/вона вдивляється в конструкцію кожного об'єкта, аналізує її. І тільки потім починає працювати над власним задумом, створюючи ескіз майбутнього виробу.

Як сказав Бруно Мунарі, італійський художник, дизайнер і винахідник: *«Дизайнер — це планувальник з почуттям прекрасного»*.

Ескіз — в образотворчому мистецтві художній твір допоміжного характеру, що є підготовчим начерком основного твору або проекту.

Уважно роздивіться таблицю з видами дизайну. Чи є серед них ті, яких вам не доводилось бачити в повсякденному житті?

Дизайн

Графічний дизайн

Промисловий дизайн

Дизайн середовища

Дизайн одягу

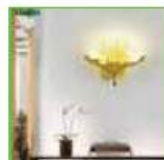
Для нас сьогодні вже стали звичними такі поняття, як: дизайн одягу і зачіски, графічний і ландшафтний дизайн, фото- і фітодизайн. Чисельність дизайнерських напрямів і спеціалізацій продовжує зростати.

Творче завдання

«Я — дизайнер! Я — дизайнерка!». Роздивіться світлини, де прообразом певної речі виступає квітка. Пригадайте свою улюблену квітку. Візьміть за основу її будову. Створіть на основі цієї квітки настільну лампу або крісло (зробіть ескіз).

Створіть на основі цієї квітки настільну лампу або крісло (зробіть ескіз).

Поміркуйте й обговоріть, якою ви б хотіли бачити класну кімнату. Який вона має вигляд, щоб позитивно налаштовувати вас на роботу? Якими, на ваш погляд, мають бути меблі для вашої зручності й гарного настрою?

14

Одяг, як частина нашого образу

Як з'явився одяг? Що таке мода?

Як працює дизайнер/дизайнерка одягу?

Чи всі речі, які ми носимо, є дизайнерськими?

Виставка «Крістіан
Діор — кутюр'є мрії»

До сьогодні не припинилися суперечки між науковцями про появу першого одягу. Чому з'явився одяг і навіщо? Існують дуже різні точки зору. Є думки, що головною причиною відмови людини від наготи була сором'язливість або холод, що змусив нашого пращура накинути на себе шкуру.

Звісно, є часи, де ми можемо тільки здогадуватись, яким був одяг, оскільки одяг того часу до нас не дійшов. Інші епохи донесли до нас відомості про одяг і моду на стінописах, малюнках, живописних полотнах, статуях.

Подивіться, як змінювався одяг протягом життя людства.

Віктор Васнецов.
Кам'яна доба

Одяг чоловіків і жінок
різних соціальних верств
Стародавнього Єгипту

Портрет
римлянина
в тозі

Знайдіть в інтернеті приклади одягу Стародавньої Греції, епохи Відродження, подивіться на однокласників й однокласниць. Чи відрізняється одяг у різні епохи? Який вам подобається найбільше?

Але час не стоїть на місці. І сьогодні ми все частіше говоримо не просто про одяг, а про модних дизайнерів одягу.

Дизайн одягу — це один з напрямів творчої діяльності людини, метою якого є проєктування комфортного, функціонального, естетичного одягу, як одного з елементів предметного середовища, який відповідає вимогам споживача..

Вас цікавить світ моди? Чи знаєте ви дизайнерів/дизайнерок одягу світового рівня? А українських дизайнерів/дизайнерок? Які б запитання ви поставили дизайнеру/дизайнерці одягу під час зустрічі?

Україна може похизуватись заслугами своїх дизайнерів/дизайнерок одягу. Серед них Андре Тан, який створив особливий стиль Smart Couture, Ірина Каравай — дизайнерка перших леді та розробниця корпоративного стилю великих компаній, Саша Каневський, Роксолана Богуцька, Любов Чернікова, Вікторія Гресь, Олексій Залевський, Михайло Воронін, Світлана Бевза й інші.

Робота дизайнера/дизайнерки творча й відповідальна. Будь-яка ідея спочатку «народжується» на аркуші паперу.

Роботи дизайнерки
Любці Чернікової

Роботи дизайнера
Саші Каневського

Для допитливих

Завдяки морякам у світовій моді з'явилися не лише брюки-кльош і тільняшки, а й один з найпопулярніших сьогодні елементів одягу — звичайна футболка. Першою почала замовляти футболки для солдатів армія США під час війни з іспанцями в 1898 р., а вже після Другої світової війни ветерани запровадили моду носити футболки в повсякденному житті.

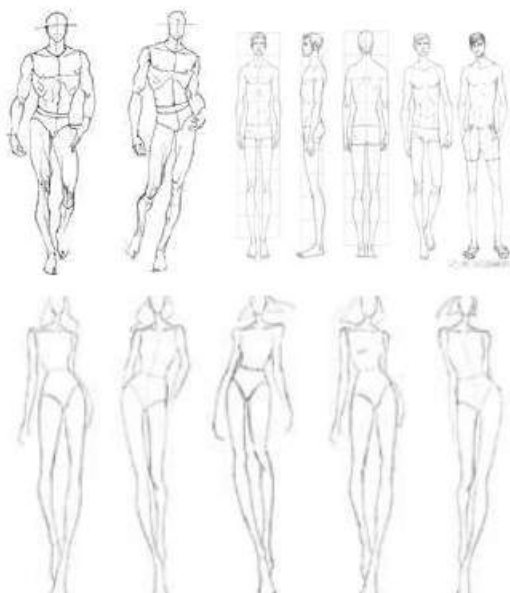
Як ви вважаєте, чи може одяг підняти настрій? Який це одяг для вас?

Творче завдання

«Я — дизайнер! Я — дизайнерка!». Створіть власну колекцію одягу з 3 моделей (одяг для школи, відпочинку або подорожей), використовуючи шаблони.

Колективна робота. Об'єднайтеся в групи.

1. Підготуйте розповідь і презентацію за обраною тематикою: «Визначні світові дизайнери/дизайнерки одягу», «Найвідоміші українські дизайнерки/дизайнери-модельєри», «Шкільна форма в Україні та за кордоном».
2. Зробіть доповідь за опрацьованим матеріалом.

15

Художня фотографія

**Що ви знаєте про зародження мистецтва
фотографії? Якими були перші фотоапарати?
Чим відрізняється звичайна фотографія від художньої?**

Сучасній людині дуже важко уявити своє життя без фотографій. Вони висвітлюють всі сторінки життя людини, її сім'ї, суспільства. Сьогодні фотографія стала доступнішою як ніколи. Для того, щоб фотографувати, не треба купувати дорогої апаратури, а можна взяти свій телефон і світлина вже готова. Нею можна поділитися з друзями, відправивши у будь-який додаток, або роздрукувати вдома на принтері. Але чи буде така фотографія професійною, художньою?

А як цей процес відбувався багато років тому?

Першу фотографію було зроблено у 1822 році французом Жозефом Нісефором Ньепсом, яка, на жаль, до нашого часу не збереглася. Проте першою збереженою світлиною цього винахідника є фотографія «Вид з вікна», яка датується 1826 роком і внесена до ста фотографій, які змінили світ за версією Лайф.

У ті часи фотографів було мало і їх знали всі. Саме таким на теренах України був Альфред Костянтинович Федецький, власник фотоательє в Харкові.

Фотограф
А. Федецький.
Світлина 1892 р.

Фотограф
А. Федецький.
Світлина 1892 р.

Для допитливих

Зробити власний фотопортрет у Альфреда Федецького вважали за честь такі відомі особи того часу, як П. І. Чайковський, М. Л. Кропивницький, М. К. Садовський, М. К. Заньковецька, І. К. Айвазовський та інші. Серед його замовників — «найвищих осіб» — були король Данії та президент Франції.

Фотопортрет
Марії
Заньковецької

Подивіться, як змінювались фотоапарати. Чи зручно було б сьогодні користуватися такими пристроями щодня? А яким буде фотоапарат майбутнього?

Найперші види
фотоапаратів

Фотоапарат
1963 р.

Сучасний
фотоапарат

Так що ж таке художня фотографія? Чим вона відрізняється від фотографій, які ми робимо своїм телефоном?

Художня фотографія — це вид фотомистецтва, який не передає об'єктивної дійсності, а навпаки, показує сцени, які спеціально були підготовлені для даного типу фотографії.

Тобто, художньою фотографією ми можемо називати постановочні зображення, які несуть в собі певну ідею, сенс, характер і настрій фотографа. У художній фотографії, на відміну від документальної, дозволяється використання подальшої обробки, ретуші.

Особливістю художньої фотографії є створення художником-фотографом певного художнього образу, в якому достовірність зображення поєднується з власним баченням цього образу, як наприклад на світлині Філіппа Халсмана. Саме таким фотохудожник побачив світ видатного художника Сальвадора Далі.

Фотограф
Філіпп Халсман.
Dali Atomicus

Фотографувати можна в різних жанрах: портрет, пейзаж, натюрморт, макрозйомка, вулична фотографія тощо.

В наш час дуже популярними стають фотосушки. Що це таке?

Фотосушка — це захід, на якому як початківці, так і фотографи-аматори можуть обмінятися досвідом, фотографіями, натхненням і баченням життя.

Творче завдання

Використовуючи власні телефони або фотоапарати зробити:

- 1) портрети своїх однокласників чи однокласниць;
- 2) створити натюрморт з речей, які є у ваших рюкзаках. Зробити фотографію власного натюрморту;
- 3) зробити фотографію «Світ за вікном».

Роздрукуйте фотографії, які були зроблені на уроці. Зробіть виставку цих світлин або «фотосушку».

Фотограф К. Жмакіна.
Осінь

<https://cutt.ly/tOtM4Xa>

Дізнайтеся більше про історію української фотографії.

Перевіряємо свої досягнення: я знаю, можу, відчуваю

1. Встанови відповідність.

До якого виду образотворчого мистецтва належить твір?

Графіка

Живопис

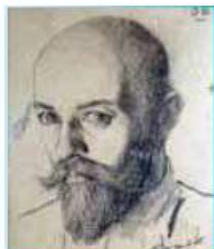
В. Сандук.
Вітторіано
на Венеційській
площі в Римі

О. Кульчицька.
Ярмарок у Косові

Г. Нарбут.
Поезія. Заставка
до журналу
«Мистецтво»

Н. Хасевич.
Автопортрет

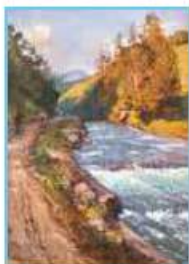

А. Горська.
Старий двір

Т. Яблонська.
Над Дніпром

2. Роздивляючись картину, дай відповідь на такі запитання.

1.	Хто автор/авторка цього твору?
2.	Яка назва цього твору?
3.	Що зображено на картині?
4.	Про що автор хотів розповісти?

Й. Бокшай. Дорога над гірською річкою

5.	Які кольори переважають у картині?
6.	Які почуття та емоції викликає ця робота?
7.	Чи можна щось почути, роздивляючись картину?
8.	Чи сподобалась мені ця робота?
9.	На що надихнула мене ця картина?

3. Виправ текст у посібнику «Мистецтво».

а) Основним засобом створення художнього образу у графіці виступає найпростіший для людини спосіб відтворення побаченого — *лінія, колір, крапка, штрих, пляма, тон*, які творять контур предмету або фігури.

б) Часто ілюстрації створюються завдяки співпраці письменника/письменниці, режисера/режисерки і художника/художниці.

с) Різнобарвність навколишнього світу ми бачимо завдяки нашому зору, нюху та світлу.

д) Слово «скульптура» прийшло до нас з латинської мови і означає «висікати, малювати».

е) До творів декоративно-прикладного мистецтва належать керамічні вироби, писанки, витинанки, живописні полотна.

4. Склади запитання до кросворду «навпаки».

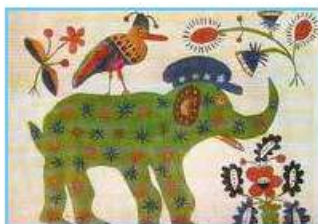
5. Роздивися роботи та визнач, які емоції вони в тебе викликають.

Н. Тітов.
«Передова»

К. Білокур.
Квіти під тином

М. Приймаченко.
«Зелений слон»

Фотограф
А. Зампатті

А. Куїнджі.
«Зима»

6. Вислови своє ставлення.

Мистецтво для мене.....

Мистецтво мене вчить....

Тепер я можу розрізнити.....

На уроках мистецтва мені подобається більш за все....

Мій улюблений вид мистецтва....

7. Визнач кольорову гаму художнього твору (тепла, холодна).

Петро Левченко.
Глухомань

Федір. Кричевський.
Три покоління

Марфа Тимченко.
Веселі Сорочинці

Альфонс Муха.
Свята гора Афон

Михайло Білас.
Гуцульське весілля

Михайло Білас.
На Івана Купала

Створюємо проєкт

Я ВЧУСЯ РОЗУМІТИ МУЗИЧНЕ І ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО

Робота над проєктом передбачає:

- ♦ вибір теми дослідження,
- ♦ добір матеріалу,
- ♦ аналіз інформації,
- ♦ формулювання висновків,
- ♦ захист проєкту (*виступ групи з демонстративним матеріалом — комп'ютерна презентація, концерт, флеш-моб, лепбук тощо*)

ОБЕРІТЬ ТЕМУ МИСТЕЦЬКОГО ПРОЄКТУ

Тема проєкту:

ЗІРКИ СВІТОВОГО БАЛЕТУ

Форма представлення проєкту: відеозаписи, комп'ютерна презентація, лепбук, флеш-моб.

Поради щодо виконання проєкту:

1. Користуючись матеріалом підручника, оберіть танцівників/танцівниць — зірок світового балету.
2. Познайомтеся з їх творчістю, перегляньте відео їх виступів.
3. Доберіть інформацію про їх творчість.
4. Створіть коротку картку-повідомлення, яка буде містити світлину з портретом та інформацію про їх творчий доробок.
5. Створіть комп'ютерну презентацію або лепбук.

Тема проєкту:

СТВОРЮЄМО МЮЗИКЛ!

Форма представлення: показ мюзиклу тощо.

Поради щодо виконання проєкту:

1. Обговоріть у групі, що потрібно для створення мюзиклу.
2. Вигадайте назву мюзиклу.
3. Згадайте, які цікаві події траплялися у вашому шкільному житті і про які ви б хотіли розповісти глядачам.
4. Напишіть сценарій мюзиклу на тему вашого шкільного життя.
5. Розподіліть ролі.
6. Оберіть пісні, які будете виконувати.
7. Порадьтеся з батьками як виконати декорації до мюзиклу.
8. Виконайте мюзикл на уроці.

Тема проєкту:

МИ БЛОГЕРИ/БЛОГЕРКИ!

Форма представлення проєкту: створення власного блогу.

Поради щодо виконання проєкту:

1. Запишіть відео для блогу «Музичний світ». У відео розкажіть про своїх улюблених виконавиць/виконавців (музикантів, співаків/співачок, композиторів/композиторок) та запропонуйте до прослуховування музичні твори.
2. Оберіть три улюблені пісні, які вивчали на уроках мистецтва. Проведіть стрім на тему «Пісня єднає серця», на якому виконайте обрані пісні в характері.
3. Запропонуйте батькам або родичам взяти участь у створенні блогу «Мандруємо разом».

Тема проєкту:

НАШ ЛЯЛЬКОВИЙ ТЕАТР

Форма подання проєкту: підготовка вистави лялькового театру, показ вистави.

Поради щодо виконання проєкту:

1. Оберіть літературний твір і напишіть сценарій.
2. Визначитесь із ролями: режисер, майстри і майстрині, що створюють ляльки і декорації (художники та художниці), актори і акторки.
3. Створіть ляльок — персонажів для вистави за цим твором.
4. Створіть декорації для вистави.
5. Підготуйте афішу та запрошення на виставу. Розробіть і проведіть рекламну компанію.
6. Покажіть цей спектакль учням початкових класів.

Тема проєкту:

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ МУЛЬТИПЛІКАЦІЇ

Форма подання проєкту: комп'ютерна презентація, оформлення стендової доповіді тощо (на вибір учнівства).

Поради щодо виконання проєкту:

1. Знайдіть інформацію про історію української мультиплікації, художників/художниць-мультиплікаторів, їх твори у будь-яких джерелах (книжки, мережа Інтернет).
2. Оберіть українських художників/художниць-мультиплікаторів, з чиею творчістю ви хотіли б ознайомитись докладніше.

3. Доберіть мультиплікаційні твори, які вам сподобалися найбільше, і порадьте їх передивитися однокласникам і однокласницям.
4. Оформіть проєкт.

Тема проєкту:

ОДИН ДЕНЬ З НЕПОВТОРНОГО
ЖИТТЯ НАШОГО КЛАСУ

Форма подання проєкту: репортаж.

Поради щодо виконання проєкту:

1. Об'єднайтеся в групи — «сценарну», «режисерську», «дизайнерську», «операторську».
2. Розробіть сценарій вашого майбутнього фільму-репортажу.
3. Зніміть репортаж про життя вашого класу.
4. Презентуйте ваш фільм шкільній і батьківській громаді.

**Що означає назва театру «вертеп»?
У чому особливості вистав у вертепі?
Хто був героями різдвяної вистави?**

З давніх часів в Україні у зимову пору дуже популярними були виступи народного лялькового театру — вертепу. Пізніше «Вертепом» називали театр, у якому показували вистави, присвячені народженню Ісуса Христа. Вистави розігравали ляльками на паличках у великій дерев'яній дво- або триповерховій скриньці.

Ляльки на паличках знизу прикріплялися до дроту і пересувалися ляльководом через щілини в підлозі. На першому поверсі коробу показували побутові сценки з життя українців — її персонажами були Запорожець, Солдат, Баба, Дід, Циган та інші. На другому поверсі відбувалося дійство на духовну тему. Героями його були — Діва Марія, маленьке немовля — Ісус, царі.

У виставі брали участь хористи, які виконували різдвяні пісні, музиканти. Виконавці зі своїми виставами ходили від хати до хати, влаштовували вистави на торгових площах.

Вистави, які були присвячені Різдву і гралися ляльками у великому дерев'яному коробі, поділеному на два або три поверхи, називалися **вертеп**.

<https://cutt.ly/sO1EE4c>

Фрагмент виступу лялькового вертепу (на вибір учителя/учительки).

Такі різдвяні вистави могли гратися не лише ляльками, а й живими акторами-людьми.

Вистава «Український вертеп» (сценарій Сашка Лірника).

<https://cutt.ly/9O1EJE>

У чому особливості вистав у вертепі? Хто був героями різдвяної вистави? Чи знайомі вам пісні, що виконувалися?

<https://cutt.ly/EO1EDud>

Розучіть українську колядку «Нова радість стала».

НОВА РАДІСТЬ СТАЛА

Колядка

Урочисто

Но - ва ра - дість ста - ла, я - ка не бу - ва - ла:
над вер - те - пом зві - зда яс - на сві - ту за - сі - я - ла.

1. Нова радість стала, яка не бувала:
Над вертепом звізда ясна світу засіяла.
2. Де Христос родився, з Діви воплотився,
Як чоловік, пеленами убого повився.
3. Пастушки з ягнятком перед тим дитятком
На колінця припадають, царя-Бога прославляють.
4. Славим, тебе, царю, небесний владарю,
Даруй літа щасливії цього дому господарю.
5. Цього дому господарю і його родині,
Даруй долю, верни волю нашій неньці Україні!

Об'єднайтесь у групи колядників і колядниць, виступіть на святкуванні Різдва у школі з колядками й щедрівками, які вивчали. Використовуйте у власному виступі дзвіночки.

У вільний час дослідіть, які персонажі вертепів були популярні в Україні та в інших країнах. Які пісні виконувались?

[Іспанія. Вертеп]

[Франція. Вертеп]

16 Різдво прийшло

Як святкували Різдво наші пращури? Якими є дійові особи вертепних вистав? Що символізує різдвяна зірка?

У зимову світлу днину
народилася дитина.
Чиста-чиста, мов сльозина,
Божий Син, свята зернина.
І донині нам сія
Вифлеємська зоря.
Марія Пономаренко

Наталія Юсипчук-Коваленко.
Гуцульське різдво

Протягом всієї історії людства ми зустрічаємо історичні пам'ятки, що розповідають нам про різні свята. Одним із таких свят, яке прийшло до нас із глибини віків, є свято Різдва Христового. Його святкує багато народів на різних континентах.

Ірина Фартух.
Різдво

Для допитливих

Найстаріша звітка про святкування Різдва 25 грудня була знайдена у Римському календарі 354 року.

Різдво — велике свято всього християнського світу. В Україні до цього свята хазяйки готувалися заздалегідь, але й для молоді знаходилося багато занять. Веселі гурти носили по всій Україні символ Різдва — Зірку (Звізду). Зірка була однією із найважливіших

Різдвяна зірка

складових Різдвяних свят. Її робили на палиці, і завжди носили високо над головою попереду себе, на згадку про те, як колись зірка привела волхвів до новонародженого немовляти Ісуса. Зірки, частіше за все, виготовляли діти, а молодь майструвала переносні театри — шопки, вертепи.

Вертеп — у перекладі з давньослов'янської — «печера». Та печера, в якій народився Ісус.

Сценарії для вертепних вистав створювали самі майстри цих театрів.

В українському образотворчому мистецтві найпопулярнішим різдвяним мотивом став сюжет колядування. Коли в Україну прийшло християнство у X столітті, Різдво поєднали з язичницькими святкуваннями повернення сонця або початку землеробського року. Дохристиянська назва цього свята — Коляда. Колядувати починають на Святвечір або в перший день Різдва.

[Костянтин Трутовський. Колядки в Україні]

Згадайте, що таке колядка? Про що йдеться в колядках?

Колядка — величальні календарно-обрядові пісні зимового циклу свят, переважно у слов'янських народів, чії корені теж сягають дохристиянських часів. У них можна простежити культ сонця і предків, поклоніння природі, віру в магічну силу слів.

У колядках «змальовувались» сцени із сільського життя і виражались прагнення доброго врожаю, багатства, щасливої долі та здоров'я.

Здавна виконували цю обрядодію групи колядників, які заходили до кожної хати, славили піснями господарів. За це господарі віддячували колядникам винагородою — смачними продуктами, рідше — грошима.

Михайло Білас.
Колядники

Саме таку сцену ми бачимо на картині С. Васильківського, який захоплювався українським фольклором і давниною. Дорослі й малі колядники завершили виконання різдвяних пісень і чекають, поки господиня наповнить гостинцями торбину одного з учасників гурту.

Сергій
Васильківський.
Коляда

Творче завдання

Сюжетна композиція «Колядники».

Об'єднайтеся в групи. Пригадайте колядки. Зробіть міні-виставку своїх робіт. Презентуйте ці роботи, наспівуючи колядки, які, на ваш погляд, розкривають найповніше ваші роботи.

17

Ляльковий театр

**Хто бере участь у створенні театральної вистави?
У чому особливості театру ляльок?**

Театральне дійство — це мистецтво, що народжується і створюється на очах у глядачів. Особливим видом театральної вистави є **ляльковий театр**, основою якого є виступ акторів і ляльок на сцені перед глядачами.

Київський академічний театр ляльок

Лялькові вистави існували з давніх-давен. Перші театральні вистави поєднували в собі слово і спів, танець і рух. У кожного народу свої лялькові герої, які мають схожість і різницю: в Італії — Пульчінела, у Франції — Полішинель, у Чехії — Кашпарек, у Польщі — Копельняк тощо. Цих лялькових героїв об'єднує те, що на сцені вони завжди жартують, пустують, висміюють недоліки людей.

Лялькові герої різних народів

Ляльки відрізняються одна від одної за зовнішністю, розміром і будовою. У театральній виставі задіяна велика кількість людей, не лише тих, хто з'являється на сцені з ляльками, але і тих, хто створює костюми (**художники/художниці-костюмери**), декорації та предмети реквізиту (**художники/художниці-декоратори**), пише музику (**композитори/композиторки**), встановлює світло, зустрічає глядачів. Для того, щоб вистава відбулася, її творці (**режисери/режисерки**) спочатку обирають п'єсу (спеціально написаний літературний твір для виконання на сцені), яку хочуть розіграти на сцені. **Сценаристи/сценаристки** розписують словесні діалоги, дії акторів відповідно до обраної п'єси в ремарках (пояснення автора для акторів). Бути актором/акторкою лялькового театру не легко, адже потрібно зуміти оживити неживий предмет, наділити його характером і голосом.

Д/ф «Київський академічний театр ляльок»
(фрагмент).

<https://cutt.ly/tO1EJy7>

Фрагмент вистави «Бременські музиканти».

У чому особливості вистави ляльок? Як поєднується гра акторів/акторок і гра ляльок? Які особливості керування лялькою? Чи поєдналися у виставі музика, спів і рух? Які ще види мистецтв були представлені у виставі? Які «музичні портрети» принцеси, трубадура і його друзів створила музика?

<https://cutt.ly/VO1EVj1>

Афіша
«Бременські музиканти»

Фрагмент вистави.
«Бременські музиканти»

Розучіть пісню «Зелене слоненя» (музика Ірини Кириліної, вірші Олександра Вратарьова)

<https://cutt.ly/uO1E0k7>

ЗЕЛЕНЕ СЛОНЕНЯ

сл. О. Вратарьова

муз. І. Кириліної

1. На острові Лабемба
В затоці Балабемба
Жили собі звичайні
Співаючі слони.
Жили собі та й годі,
Співали при народі,
А вранці при нагоді
Розказували сни.

Приспів:

Бемба, лабемба,
Бемба, лабемба,
Бемба, лабемба, ба/двічі

2. Прийшла зима на острів.
А там зима — це дощик,
Холодний, довгий дощик,
Небесний водограй.
Але слонові сухо,
Бо два слонові вуха —
Великі парасольки,
Накрийся — і співай.

Приспів.

3. Набридло зимувати,
Під вухами співати.
Одна єдина думка
У кожного слона.
Коли ж то сонце вийде,
Коли ж нарешті прийде
Зелена і весела
Танцююча весна.

Приспів:

Бемба, лабемба,
Бемба, лабемба,
Бемба, лабемба, ба/двічі

4. І сонечко заграло,
Веселка запалала,
І в чисте поле вийшло
Зелене слоненя.
Чому це ти зелене?
Навіщо ти зелене?
Для чого ти зелене?
— Тому, що я — весна!

Приспів.

Об'єднайтесь у групи. Розподіліть ролі — режисер/режисерка вистави, художник-декоратор/художниця-декораторка, актори-співаки, музиканти оркестру. Створіть лялькову виставу за піснею «Зелене слоненя». Створіть казкових героїв — ляльок. Розіграйте музичну виставу на уроці. Поділіться своїми враженнями від власного виступу й виступу групи.

Визначте свій емоційний стан.

[Ляльковий театр на воді. В'єтнам]

17 Лялька в театрі

Що таке театр? Як виник театр ляльок? Які спектаклі ви дивились у ляльковому театрі? «Театр повчає так, як цього не зробити товстій книзі», — сказав Вольтер. Чи згодні ви з таким висловлюванням? Чи потрібен художник/художниця у театрі ляльок?

Театр, театральне мистецтво... Ці слова заворожують нас, повертають у світ казки.

Театр — у перекладі з грецької «місце видовищ» — вид видовищного мистецтва.

Театр ляльок — один з різновидів театру.

Сцена з вистави.
Черкаський академічний
театр ляльок

Харківський музей театральних
ляльок при Харківському державному
академічному театрі ляльок
імені В. А. Афанасьєва

Для допитливих. Слід зазначити, що словосполучення «ляльковий театр» є некоректним й ображає професійну гідність лялькарів, оскільки прикметник «ляльковий» асоціюється з поняттям «несправжній». Правильно говорити: «театр ляльок».

Перший професійний театр ляльок в Україні відчинив свої двері у Києві (тепер це Київський державний академічний театр ляльок). Ця подія сталася 27 жовтня 1927 року.

У виставах театрів ляльок персонажі — це переважно ляльки (іноді у виставах беруть участь як персонажі й актори та актриси). Ляльками керують актори й акторки — ляльководи.

Чи всі ляльки в театрі однаково сконструйовані, однаково рухаються? Які види ляльок існують в театрі? Які з них ви бачили у виставах?

Театри ляльок різняться за конструкціями ляльок та засобами їхнього керування:

Театри горішніх ляльок. Це театри, в яких вистави проходять за участю рукавичних і тростьових ляльок. Демонстрування вистав найчастіше відбувається над ширмою, що закриває акторів (актор, що рухає лялькою внизу неї, а лялька відповідно нагорі).

Театри нижніх ляльок або маріонеткові театри — використання маріонеток, тобто ляльки рухаються за допомогою ниток або дроту, а актори, що ними керують, у більшості випадків знаходяться над ними. Перша така іграшка була винайдена в XVI столітті італійським майстром Маріон, звідки й отримала свою назву.

Театри, де ляльки не вгорі, і не внизу акторів, що ними управляють — до цієї групи належить багато різновидів

театру ляльок, зокрема, знаменитий театр тіней, а також театральні видовища *вертепного* плану (*український вертеп, білоруська батлейка* тощо).

Як створити театр ляльок у себе вдома, щоб потішити рідних і здивувати знайомих?

Процес створення ляльки дуже кропіткий. Він починається з ескізування, як і будь-який творчий процес. А потім відбувається робота в матеріалі.

Творче завдання

- Створення ляльки для театру тіней.
 1. Оберіть персонажів казки.
 2. На цупкому папері або картоні намалюйте силует обраних персонажів.
 3. Дотримуючись техніки безпеки поводження з ножицями та іншими гострими предметами, обережно виріжте силуети персонажів.
 4. Зі зворотного боку силуету приклейте паличку (для зручного управління ляльками).

- Створіть театр ляльок у класі.
 1. Оберіть літературний твір.
 2. Створіть ляльок-персонажів для вистави за цим твором.
 3. Покажіть цей спектакль учням/ученицям початкових класів.

18

Музичний театр: опера

**Коли і де з'явився перший театр?
Як виникло театральне мистецтво?
Які театри називаються музичними?**

Театральне мистецтво зародилось у Давній Греції. Саме слово «театр» — грецьке і означає «місце для видовищ». Давні греки вірили в багатьох богів, але найбільше шанували бога родючості — Діоніса. На його честь весною святкувалися Великі Діонісії, під час яких розігравалися сценки з міфу про Діоніса — це були перші театральні вистави. Люди, які грали ролі Діоніса і його супутників — сатирів (лісових богів), були першими акторами. Пізніше для таких вистав почали відводити спеціальне місце біля підніжжя пагорба.

Руїни
античного театру
(сучасне фото)

Сучасні театри бувають **драматичними** й **музичними**. У **драматичних театрах** ставлять п'єси — драми, трагедії і комедії. Якщо в театрі ставляться твори музичного мистецтва — опери, балети, оперети, мюзикли, такі театри називаються **музичними**.

Оперне мистецтво є популярним у всьому світі, а батьківщиною опери вважається Італія. Саме в цій країні народився прекрасний спів **бельканто**.

Опера — у перекладі з італійської мови «праця, твір» — це театральний жанр, який об'єднує сценічну дію, слово й музику.

Опери пишуть **композитор/композиторки**, а акторів/актрис, які виконують ролі головних героїв/героїнь (оперні партії), називають **вокалістами/вокалістками** (співаками/співачками). Вони співають **арії**, у яких висловлюють свої почуття, переживання, думки, мрії. Арія — основний засіб індивідуальної характеристики героя/героїні опери, його своєрідний музичний портрет. Артистів/артисток, які співають головні партії, називають **солістами/солістками**, їм допомагає **хор**. Іноді спів оперних виконавців нагадує усну мову декламаційного характеру. Це — **речитатив**. Під час його виконання розгортається оперний сюжет. В оперному театрі є і **оркестр**, яким керує **диригент/диригентка**.

Найвідоміша
у світі
українська
диригентка —
Оксана Линів

В опері багато співу, але є і танці і розмовні діалоги. Літературний текст опери пише **лібретист/лібретистка**. Згадайте, що таке лібрето?

Лібрето — це короткий літературний виклад сюжету опери, оперети, балету, мюзиклу.

Вольфганг Амадей Моцарт, опера «Чарівна флейта» (фрагменти): Арія Цариці Ночі.

Дует Папагено і Папагени.

<https://cutt.ly/1O1E81m>

Як голос співачки (колоратурне сопрано) «змагається» з інструментами оркестру у віртуозності виконання музики? Якими музичними засобами композитор передає в дуеті комічний характер героїв опери?

<https://cutt.ly/1O1E5Tp>

Арія

Аріозо — сольний вокальний номер в опері, менший за арію

Арієта — невелика арія, яка відрізняється простотою і пісенним характером мелодії

Кавантина — сольна лірична п'єса в опері

Виконайте пісню «Зелене слонення» (музика І. Кириліної, вірші О. Вратарьова) з інсценізацією.

Де можна дізнатися про репертуар оперних театрів і виконавців головних ролей? Чи важлива афіша для оперного спектаклю. Перегляньте приклади афіш. Обговоріть з однокласниками й однокласницями, яку б афішу ви запропонували зробити для власного виступу з піснею «Зелене слонення». Яку інформацію на ній написали б? За допомогою планшету або телефону перевірте свої знання з теми, пограйте у гру «Магічний квадрат».

<https://cutt.ly/ZO1ReZ9>

18 Театральна афіша — запрошення у світ театру

**Із чого починається знайомство з театром,
його репертуаром і певною виставою?
Що може зацікавити нас і запросити відвідати
театральну виставу?**

Звісно, це афіша! А що таке афіша? Згадаємо!

Сам термін «афіша» прийшов до нас із Франції — «*affiche*» — афіша, оголошення.

Афіша — рекламне або довідкове аркушеве видання з інформацією щодо певного культурного заходу (події), призначене для розклеювання.

Під терміном «**театральна афіша**» розуміється оголошення про виставу як у вигляді тексту, так і у вигляді художнього зображення, що доповнюється текстом.

Головне завдання театральної афіші — безпосередня передача інформації, яку необхідно донести до глядача.

Уважно роздивіться афіші, які розміщені на попередній сторінці. Яку інформацію ви можете там побачити?

В афіші відображається не тільки назва спектаклю, а й театр, у якому буде проходити вистава, дата і час вистави тощо.

Також дуже важливими вимогами до театральної афіші є великі розміри і доступність великій кількості людей. Сьогодні, коли афішу будь-якого театру можна подивитися в мережі Інтернет, розмір афіші не має такого значення, як раніше, коли афіші театрів розміщували на вуличних театральних тумбах (вони називалися афішними тумбами Морріса).

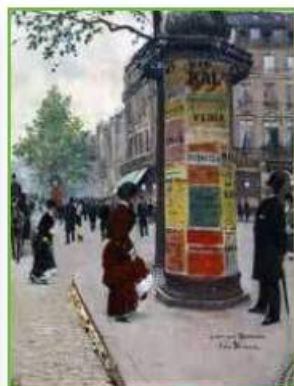
Для допитливих. Афіші, що є прообразом сучасних, з'явилися в Греції приблизно в IV столітті до н. е., у Римі — в I столітті до н. е. Стародавні афіші були двох видів: мальовані та написані. Мальовані афіші вставлялися в рами й вивішувалися біля театральних дверей. Такі інформаційні плакати поділялися на три види:

- 1) просте зображення сценічної маски (комічної, трагічної, сатиричної, мімічної);
- 2) зображення всіх масок п'єси, з'єднаних в одній рамі у формі будівлі з колонами і фронтоном;
- 3) зображення однієї з головних сцен драми.

Як ви вважаєте, чи будуть різнитися афіші для дитячих і дорослих вистав? Чим?

Коли художник працює над афішою, він розуміє, що первинне враження від вистави у глядача починає формуватися заздалегідь, а не з моменту відкриття завіси на сцені. Зацікавити виставою може театральна афіша. І глядачу важливо дізнатися не тільки про назву вистави, а й отримати іншу важливу й цікаву інформацію. Тому афішу можна розглядати як джерело, що містить точну інформацію про репертуар того чи іншого театру, склад його трупі, виконавців даної конкретної вистави.

Жан Бєро. Афішна тумба Морріса на Єлісейських полях

Альфонс Муха. Афіша до вистави Вікторьєна Сарду «Жисмонда»

Для допитливих. До кінця XIX століття афіша виконувала ще й роль театральної програми. Афіші одного тиражу (а стало бути, і одного формату) вивішувалися на вулицях. Програми, як окремий жанр, оформилися лише в останнє десятиліття XIX століття.

Подивіться, як різняться афіші до одного спектаклю в різних театрах. Як по-різному розкривають свій задум художники, котрі створюють театральні афіші.

Творче завдання

Створюємо афішу до улюбленої вистави.

Оберіть улюблену виставу. Пригадайте її головних героїв і героїнь. Продумайте місце розміщення зображення і тексту на афіші (що саме повинно міститися), її кольорове рішення.

19

У світі української опери

Що таке увертюра? Яку роль в оперній виставі виконує оркестр і хор?

Зазвичай оперна вистава розпочинається **увертюрою** — музичним вступом до вистави, яку виконує **симфонічний оркестр**. В увертурі звучать головні теми твору, передається його загальна емоційна атмосфера. Симфонічний оркестр, який виконує увертюру й музичний супровід усіх номерів, розміщується не на сцені, а в спеціальній оркестровій ямі, з якої глядачі і співаки на сцені можуть бачити лише диригента/диригентки.

Сцена в театрі Ла Скала з оркестром

Важливе значення в розвитку оперної дії має **хор**. Хор в опері — це колективний артист, який має свою роль і свій театральний костюм. Хор може коментувати події, які відбуваються на сцені, впливати на сюжет і дії героїв-солістів/солісток. Він звучить у народних сценах, у фіналі опери.

Хор із сучасної української опери «Коли цвіте папороть»

Солісти/солістки-вокалісти/вокалістки зазвичай об'єднуються в ансамблі — дуети, тріо, квартети тощо, для своєрідного «музичного спілкування».

Українська опера відома у всьому світі. Щира й ніжна українська пісня зачаровувала і привертала увагу слухачів. Образи українського народу, волелюбних козаків, українських лицарів завжди приваблювали композиторів. Багато композиторів під час створення оперної вистави зверталися до народних сюжетів і використовували мелодії народних пісень. Микола Лисенко в увертюрі до опери «Тарас Бульба» використав пісню «Засвіт встали козаченьки» легендарної піснярки з Полтавщини Марусі Чурай. Створена вона була ліричною, але поступово перетворилася на маршову, похідну.

Львівський національний академічний театр опери та балету ім. Соломії Крушельницької

Одеський театр опери та балету

Семен Гулак-Артемівський створив оперу «Запорожець за Дунаєм», яка і зараз захоплює слухачів своєю щирістю мелодій і справжнім народним гумором.

Національна опера України. С. Гулак-Артемівський.
Опера «Запорожець за Дунаєм»

Українська народна пісня «Засвіт встали козаченьки» у виконанні NAVKA.

<https://cutt.ly/TO1Rylp>

Микола Лисенко. Увертюра (з опери «Тарас Бульба»).

<https://cutt.ly/tO1RoPy>

Семен Гулак-Артемівський. Дует Одарки і Карася (з опери «Запорожець за Дунаєм»).

Семен Гулак-Артемівський. Фінальна сцена і хор «Там за тихим за Дунаєм» (з опери «Запорожець за Дунаєм»).

<https://cutt.ly/8O1RfCf>

Порівняйте характер мелодії української народної пісні «Засвіт встали козаченьки» та увертюру до опери «Тарас Бульба» Миколи Лисенка.

Що змінилося? Порівняйте засоби музичної виразності творів (ритм, характер мелодії, темп, динаміку). Оберіть ударний музичний інструмент або за допомогою плескання в долонні та по стегнах створіть ритмічний супровід до пісні. Створіть музикограму уривку. Презентуйте.

<https://cutt.ly/BO1RxXR>

Поміркуйте, дует Одарки і Карася з опери «Запорожець за Дунаєм» є ліричним чи комічним? Якими музичними засобами композитор характеризує головних героїв? Охарактеризуйте музичні засоби, притаманні фінальній сцені опери. Яке значення мали декорації вистави?

Розучіть пісню «Козацькому роду нема переводу» (музика Миколи Балеми, слова Мирослава Воньо, Петра Карася).

КОЗАЦЬКОМУ РОДУ НЕМА ПЕРЕВОДУ

сл. М. Воньо і П. Карася

муз. М. Балеми

Ся-я-ли на сон - ці шаб-лі за-по-рож - ців, як во-ни на ко - нях гна-ли во-ро-гів,

Ко-заць-ко-му ро - ду не-ма пе-ре-во - ду — ли-не йо-го сла-ва з да-ле-чі ві-ків.

Гей, спі - вай, ко - за - ки, про лю-бов, про зем - лю сво-ю свя-ту - ю.

Слав - те, гей, ко - за - ки, во - лю зо - ло - ту.

1. Сяяли на сонці шаблі запорозців,
як вони на конях гнали ворогів.
Козацькому роду нема переводу —
лине його слава з далечі віків.

Приспів:

<https://cutt.ly/tO1Rv0m>

Гей, співай, козаки,
про любов, про землю свою святую.
Славте, гей, козаки,
волю золоту.

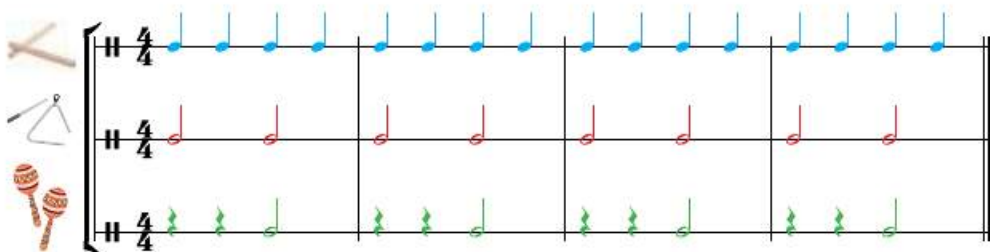
2. Наші козаченьки, славні запорозці
вірними шаблями очищали світ.
Козацькому роду нема переводу —
прапор малиновий кличе у похід.

Приспів.

3. Квітне наша доля, наче маки в полі,
і ранкове сонце випливає з дібров.
Козацькому роду нема переводу —
козаки в колисках виростають знов.

Приспів.

Виконайте ритмічний супровід до пісні.

Розшифруйте оперні терміни, поясніть і наведіть музичні приклади:

ВЕРУРАТЮ

ЯАРІ

ЧИРЕТИВТА

ОРХ

ЕТДУ

ЕСТРОРК

РЕТОЛІБ

Завдання на вибір:

1. Пригадайте пісні, у яких згадуються козаки. Заспівайте ту, яка подобається вам найбільше.
2. Пригадайте фільми й літературні твори, у яких оспівуються козаки. Оберіть твір, який найбільше вам подобається і розкажіть про нього.
3. Перегляньте картини художників, які зображали життя козаків. Презентуйте їх на уроці, запросить до обговорення своїх однокласників і однокласниць.
4. Створіть вірш, пісню, малюнок (на вибір), присвячений козацтву.
5. Роздивіться листівки початку минулого століття. Чи знаєте ви пісні, які зобразив художник — Амвросій Ждаха? Спробуйте створити подібні листівки, присвячені вашим улюбленим сучасним пісням.

Листівки мініатюри Амвросія Ждахи

19

Розповідь театральної завіси

Ви знаєте, що існують різні театри. Які театри відвідуєте ви? З яким настроєм та емоціями ви готуєтесь до відвідування театру, перегляду театральної вистави?

У сучасному світі існують тисячі оперних, драматичних, естрадних, комедійних, камерних та інших театрів.

Відвідування театру — це особливий захід. В цьому є щось незвичайне, майже таємниче.

У театрі свої правила і звичаї, які змогли встояти і не зламатися протягом сторіч, навіть під натиском ери технологій. Коли заходиш до театру, мимоволі відчуваєш себе якось особливо піднесено і поринаєш в казку, нехай навіть на кілька годин. Ця театральна атмосфера заворює кожного.

А знавці театрального мистецтва скажуть, що такий наш піднесений настрій обумовлений *грамотно організованим сценічним простором*.

Що таке сценічний простір? Із чого він складається?

Його основними складовими є завіса та декорації (задник, лаштунки тощо).

Що перше зустрічає глядачів у залі театру? Звісно, це театральна завіса.

Театральна завіса
у театрі
«Віденська народна
опера»

Театральна завіса — це текстильний елемент декору сцени, який є невід'ємною частиною будь-якого театру або залу.

Дивлячись на неї, можна зрозуміти, про що йтиметься у спектаклі, але іноді й ні.

Завіса нібито захищає сцену та весь сценічний простір — зберігає таємницю майбутнього спектаклю. Вона не дає глядачу можливості побачити оформлення та декорації до початку дії, відгороджує сцену на час зміни обстановки.

Але, крім того, у завіси є і естетичні завдання. По-перше, вона сповіщає про початок вистави. Розкриття завіси допомагає глядачам зануритись у світ фантазії, у цей момент він налаштовується на атмосферу ілюзії театру. По-друге, завіса може використовуватися як частина художнього простору і навіть як окремий «персонаж» вистави.

Роздивіться уважно фото з різними завісами подані на сторінках підручника. Які завіси вам подобаються більше — із зображеннями чи просто кольорові? Чи знаєте ви, як з'явилася театральна завіса?

Для допитливих. Існують історичні свідчення, що театральна завіса виникла в театрі ще за часів Стародавнього Риму. Там вона вперше почала відокремлювати театральну залу від сцени. Цікаво, що завісу перед початком вистави опускали в щілину в підлозі, а не піднімали угору, як ми до цього звикли.

Театральна завіса
Львівського Національного
Академічного театру опери
та балету ім. Соломії
Крушельницької.
Художник Г. Семирадський
«Парнас»

Завіса Одеського національного академічного театру опери та балету

Більш складні конструкції завіси були винайдені пізніше, приблизно в XVII столітті, коли швидко й бурхливо розвивалося театральне мистецтво. Тоді однією з можливостей передати глядачеві потрібний настрій стало використання саме театральної завіси.

В XX столітті театральна завіса стає справжнім музейним скарбом. В той час у дерев'яних театральних приміщеннях часто траплялися пожежі. Багато стародавніх театральних завіс було знищено вогнем або значно зіпсовано. Театри, як і люди, народжуються, розквітають, мають свій вік і термін існування і, на жаль, деякі вмирають. Старі театральні завіси, як і декорації, стають нікому не потрібним мотлохом.

Але знайшли рішення цієї проблеми. В XX столітті, виникла низка театральних музеїв. І деякі завіси, що «дожили» до появи цих музеїв, оселились там. Адже деякі з них зроблені за ескізами видатних художників: П'єтро Гонзатти, Михайла Врубеля, Олександра Бенуа, Генріха Семірадського, Пабло Пікассо й інших.

Для допитливих. Символами театру вважаються театральні маски. Дві маски — комедії і трагедії — уособлюють собою театр взагалі.

Творче завдання

«Ескіз театральної завіси до улюбленої вистави». Оберіть виставу, до якої хочете зробити завісу. Обміркуйте ідею оформлення завіси (що має бути зображено на завісі, щоб відповідати ідеї вистави — місце, де відбуваються дії, головні герої тощо).

Де і коли зародився балет? Чим балетна вистава відрізняється від оперної? Яку роль в балеті грає пантоміма? Які типи танців розрізняють?

Балет зародився наприкінці XV століття в Італії, де можновладні князі наймали професійних майстрів танцю для постановки пишних видовищ, щоб справити враження на знатних гостей. Крім елементів драми, ці вистави включали великі танці-ходи у виконанні придворних дам і кавалерів.

Абрахам Босс. Бал. 1635 р. Франція

Слово «балет» має французьке походження і означає «танцювати». Балетна вистава об'єднала в собі музику, хореографію, пантоміму, сценічну дію, літературу, образотворче мистецтво. Як і в опері, літературною основою балетної вистави є **лібрето**. У творенні балету беруть участь танцівники/танцівниці і балетмейстер, симфонічний оркестр і диригент/диригентка, художники/художниці по костюмах і художники/художниці-декоратори. Роль музики в балеті дуже вагома: музика тісно взаємодіє з хореографією, відображає все те, що відбувається

в сценарії, дає музичні характеристики головних героїв балетної вистави.

Балетмейстер/балетмейстерка — майстри балету, «творці танцю», люди, які втілюють на сцені задум композиторів і лібретистів, тобто автори і постановники балетів, хореографічних мініатюр, танців. Лібретисти пишуть сценарій мовою слів, композитор — мовою звуків, а балетмейстер/балетмейстерка розповідають історію мовою рухів і жестів, використовуючи пантоміму. **Пантоміма** — від грецького «актор, який грає за допомогою одних рухів тіла, все відтворює наслідуванням» — це рухи, жести, якими танцівники й танцівниці ніби розмовляють одне з одним. За допомогою пантоміми передається зміст вистави, розвиток її сюжету.

Балетна вистава ділиться на акти, сцени й окремі номери. Основними видами танцю в балеті є **класичний** танець і **характерний** танець, до якого, відносяться народні та національні танці, перероблені для виконання в балетній виставі. Кожен із цих танців розподіляється на сольний та ансамблевий (кордебалет). Кордебалет (від франц. — особовий склад) — колектив танцівників і танцівниць, які виконують групові, масові танці і сцени. Роль кордебалету аналогічна хору в опері.

Богдан Павловський. Балет «Білосніжка та семеро гномів» (за мотивами казки братів Грімм).

«Білосніжка»

«Гноми»

«Королева-мачуха»

«Принц і Білосніжка»

<https://cutt.ly/8O1RmSw>

<https://cutt.ly/PO1RTur>

<https://cutt.ly/OO1RWDB>

<https://cutt.ly/eO1RlFN>

Львівська національна опера.

Фрагменти з балету *Б. Павловського* «Білосніжка та семеро гномів»

Як музика передає характер головних героїв/героїнь? Порівняйте музичні інтонації героїв/героїнь. Які музичні портети створив композитор? Які танці — сольні чи ансамблеві ви побачили у цій виставі? Опишіть костюми головних героїв/героїнь. Спробуйте пластично передати характер музики.

Па — крок в танці.

Па-де-де — танок, який виконують два партнери.

Пуанти — жіноче балетне взуття.

Пригадайте, що таке знаки альтерації. Поясніть, у яких фрагментах відбуваються зміни в мелодії? Які?

Виконайте пісню «Козацькому роду нема переводу» (музика *М. Балеми* вірші *М. Воньо* і *П. Карася*) в характері.

Пограйте у гру «Пластичний етюд». Слухайте музичні фрагменти з балету та відтворюйте образи головних героїв виразом обличчям і рухами тіла. Об'єднайтесь в пари. Спробуйте без музичного супроводу передавати образи героїв і відгадувати образи, які передає ваш партнер/партнерша.

Об'єднайтесь в групи для створення проекту. Оберіть тему «Зірки світового балету», «Балетні вистави світу». Дізнайтеся про репертуар балетних вистав театрів світу й України та виконавців/виконавиць головних ролей.

За допомогою планшету або телефону перевірте свої знання з теми, пограйте у гру «Магічний квадрат».

<https://cutt.ly/XO1RPhE>

Україна дала світові велику кількість зіркових хореографів і виконавців: *Броніслава і Вацлав Ніжинські, Серж Лифар, Павло Вірський, Григорій Чапкіс* та інші. За бажанням підготуйте повідомлення про митців. Дослідіть творчий шлях сучасних зірок балету.

Броніслава
Ніжинська

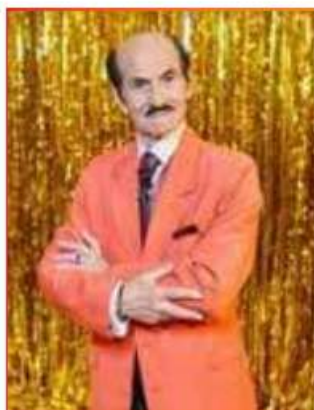
Вацлав
Ніжинський

Серж
Лифар

Павло
Вірський

Григорій
Чапкіс

20

Як народжується декорація

**Чи може вистава відбуватися зовсім без декорацій?
Для чого потрібні декорації? Скільки декорацій
необхідно до однієї вистави?**

Продовжуючи подорож світом театру, зазирнемо туди, куди глядач не потрапляє — у світ за лаштунками.

Коли глядач потрапляє до театральної зали, то його зір прикутий до сцени. Що ж таке сцена?

Сцена — місце, де відбувається театральна вистава.

Для допитливих. Якщо заглянути в історію театру, то можна побачити, що слово «сцена» походить від грец. «skene» — балаган, підмостки. В епоху зародження грецького театру сцена була кліткою або наметом, прибудованої позаду оркестру (ігрового майданчику).

Коли в залі відкривається завіса, глядач бачить бічне обрамлення сцени, виконане зі смуг тканини, розташованих вертикально — це **лаштунки**, а перше, що звертає на себе увагу — **задник** — розписний або гладкий фон з тканини, підвішений в глибині сцени. Декорації, бутафорія, меблі, костюми, грим і освітлення складають художнє оформлення вистави.

Декорація (від латинського «прикраса») — художнє оформлення дії на театральній сцені. Створює зоровий образ дії засобами живопису й архітектури.

Слово «декорація» найчастіше вживається для позначення приладдя театру. Декорації призначаються для створення ілюзії місця, в якому відбувається дія, що розігрується на сцені. Тому театральні декорації (задники) — це здебільшого або пейзажі, або види вулиць, площ та різноманітні інтер'єри.

Декорації повинні бути корисними, ефективними, функціональними.

Створення декорацій і декоративне оформлення вистави — ціле мистецтво, яке називається **сценографія**.

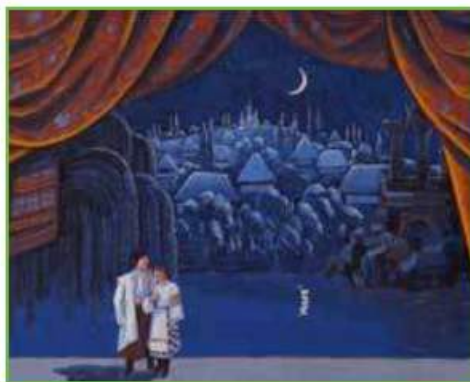
Як же створюються декорації для вистави? Хто їх створює?

Декорації створюють художники-декоратори/художниці-декораторки за попереднім ескізом сценографа. Ескізи роблять, детально опрацьовуючи кожен зі сцен вистави. До того ж враховують всі деталі. Головна декорація в сценах — фон (задник), після неї йдуть предмети для антуражу, що оточують учасників/учасниць дійства.

Для допитливих. Художник-декоратор займається організацією та виконанням робіт в процесі створення або відновлення декорацій для оформлення вистав, концертів та інших видовищних заходів.

Леон Бакст. Театральна декорація до вистави романом Лонга «Дафніс і Хлоя»

Микола Добролега. Сцена до вистави за твором М.В. Гоголя «Майська ніч»

Творче завдання

1. **«Моя професія — сценограф/сценографка».** Створення ескізу декорацій до улюбленої вистави.

Ескіз декорацій

2. **«Моя професія — художник-декоратор/художниця-декораторка».**

1. Обміркуй, як буде виглядати декорація («задник») твоєї улюбленої вистави.
2. Простим олівцем нанеси зображення на аркуш паперу.
3. Розфарбуй кольором зображення.

Етапи роботи над «задником»

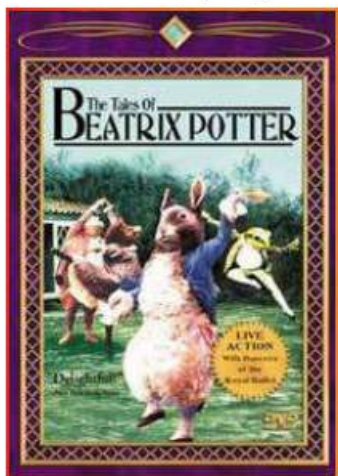

21

Музичний театр: балет

**За допомогою чого танцівники і танцівниці
створюють характерні образи своїх персонажів?
Які види танців є в балеті?**

У класичному балеті танцюристи завжди за допомогою танцю розповідають якусь історію — міф, казку, історичну тему. У сучасному балеті широко використовуються різні техніки танцю (сучасні і джаз-танці), а також елементи гімнастики, акробатики, східних єдиноборств тощо.

Іноді в казкових балетах художники по костюмах створюють незвичні оригінальні костюми, які майже не притаманні балетній виставі. Так, у балеті Джона Ланчбері «Казки Беатріс Поттер», який написаний за творами англійської дитячої письменниці і художниці Хелен Беатрікс Поттер, всі маски і костюми, в які були одягнені танцівники, були створені за малюнками самої письменниці. Однак у танцівників і танцівниць

виникали певні труднощі під час руху, їм доводилося прикладати багато зусиль, щоб показати віртуозні балетні па, бо маски мали обмежений огляд, а костюми були громіздкі, складалися з багатьох шарів одягу.

Цей балет дуже сподобався глядачам і був екранізований. Головними персонажами балету стали тварини — кролики, миші, кошенята, білочки, жабенята, поросята. Кожен з них мав свій характер. Перед глядачами з'являються яскраві образи казкових героїв — працювитої їжачихи-пралі Ухті-Тухті, яка виконує копіткий танець у дворі будинку, знімаючи з мотузок висохлу білизну; довірливої і нерозумної качки Джемайми Ліки, яка направилася висиджувати

яйця прямо до Лисиці в суп, але дивом була врятована собаками, і пізніше в безпечному місці вивела каченят; пускотливого крольчатка Пітера, який вкрав салат на фермерському городі, розсудливого Порося Бленда й інших.

Качка Джемайма Ліки — Енн Ховард, Лис — Роберт Мід, Іжачиха Ухті-Тухті — сер Фредерік Аштон

Джон Ланчбері. Балет «Казки Беатріс Поттер» (за мотивами казок Беатрікс Поттер, хореограф Фредерік Аштон, художник по костюмах Ростислав Дюбожинський):

1. Трейлер (представлення героїв балетної вистави)
2. Жаба Джеремі Фішер
3. Кролик Пітер
4. Друзі на пікніку

<https://cutt.ly/9O1RCgm>

<https://cutt.ly/wO1R156>

<https://cutt.ly/xO1RNmH>

<https://cutt.ly/oO1R9eM>

Якими музичними засобами створюються характери героїв балету? Якими їх передали танцівники і танцівниці? За допомогою чого танцівники і танцівниці створили ці образи? Який характер у Жаби Джеремі Фішер і Кролика Пітера? А які персонажі представлені на пікніку, який у них характер? Опишіть костюми персонажів. Що вас вразило в цьому балеті? Який настрій у вас з'явився після перегляду фрагментів з балету?

Пірует — повний круговий поворот усім тілом на носку однієї ноги.

Фуєте — стрімкі дошкульні обертання, під час якого нога, яка перебуває в повітрі, різко викидається вбік і приводиться до коліна опорної ноги за кожного оберту.

Розучіть пісню «Школярі-школяріки» (музика Олександра Злотника, вірші Олександр Вратарьова).

<https://cutt.ly/fO1R8Z8>

ШКОЛЯРІ-ШКОЛЯРИКИ

сл. О. Вратарьова

муз. О. Злотника

На під-ві-кон-ні в кла-сі кві-ти, нав-про-ти — Го-го - ля пор-трет. А ми блу-ка - є -
 мо по сві-ту че-рез ме-ре-жу Ін-тер-нет. як - би не вчи-ли - ся у шко-лі, ні-
 ко-ли б не по - чу-ли ми про те - о-ре-му Пі-фа-го-ра і про час-тин-ки «не» та
 «ні». Шко-ля-рі-шко-ля-ри-ки, очі, як ліх-та - ри - ки... по за-ко-нам
 фі - зи - ки — зим-но край вік - на. Шко-ля-рі-шко-ля - ри - ки,
 о - чі, як ліх - та - ри - ки... по за - ко - нам
 лі - ри - ки — круг - лий рік вес - на.

1. На підвіконні в класі квіти,
 навпроти — Гоголя портрет.
 А ми блукаємо по світу
 через мережу Інтернет.
 Якби не вчилися у школі,
 ніколи б не почули ми
 про теорему Піфагора
 і про частинки «не» і «ні».

Приспів:

Школярі-школярики,
очі, як ліхтарики...
По законам фізики —
зимно край вікна.

Школярі-школярики,
очі, як ліхтарики...
По законах лірики —
круглий рік весна

2. Але найкращий час у школі,
це добре знає кожен клас,
коли співа веселий дзвоник
і на перерву кличе нас.
У всіх такі цікаві теми —
про макіяж і Брітні Спірс.
І тільки мій рудий Ромео
про мене знов складає вірш.

Приспів.

Розшифруйте балетні терміни. Знайдіть на фото їх відповідники. Поясніть їх значення.

АНПУТИ

ЛЕТБАНА АПЧКА

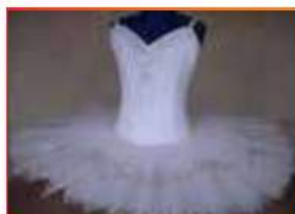
АП

НИЙСОЛЬ НЕЦЬТА

ДЕБКОРАЛЕТ

За бажанням у вільний час створіть кросворд балетних термінів. Розгадайте кросворди разом з однокласниками й однокласницями.

Перегляньте фрагмент виступу українського ансамблю «Балет на льоду» і поміркуйте, які особливості його виконання.

<https://cutt.ly/JO1R7Xu>

21

Магія створення театральних декорацій

Які стадії проходять декорації від задуму сценографа до роботи у необхідному розмірі та матеріалі? Що таке макет? Навіщо створювати макет, якщо є вже ескіз?

Ви вже знаєте, що робота над художнім образом вистави починається з роботи режисера і сценографа. Сценограф, починаючи працювати з готовими ескізами, створює попередній макет.

Макет — це модель об'єкта в зменшеному масштабі.

Макет — це не декорація, це тільки модель. Створюючи макет сценічного простору, можна визначити, наскільки точно визначено розмір сцени, декорацій, бутафорії. Іноді сценографам доводиться вносити корективи. Саме тому декорації створюють тільки після виготовлення пробного макета. Макети декорацій, схожі на лялькові будиночки з якими хочеться погратися.

Після підготовки макета починається робота у спеціалізованому цеху, де виробляють декорації. Тут створюють саме ті декорації, які будуть прикрашати сцену та дозволять глядачу зануритись у чарівність вистави.

Макет, який відправляють для виробництва, зазвичай є зменшеною копією декорації (його створюють у певному масштабі). Перед майстрами стоїть складне завдання — відтворити конструкцію у натуральному, збільшеному розмірі.

Художники-декоратори в театрі наполегливо працюють, щоб перевести задум художника-постановника з плоских малюнків-ескізів у об'ємні декорації, які створять неповторний вигляд сцени та відобразять не тільки смаки режисера, а й дух вистави.

Які ж матеріали використовують сценографи для виготовлення макету? Подивіться уважно на світлини з макетами театральних декорацій. Які матеріали, на вашу думку, знадобились декораторам для втілення ідей?

Театральни/на й художник/ця, на відміну від живописця, скульптора і графіка, які говорять про свої речі те, що їм хочеться сказати зараз, може оприлюднити свої думки і почуття лише за посередництвом відповідного драматургічного матеріалу.

Творче завдання

<https://cutt.ly/UO1R6KB>

«Макет декорацій для улюбленої вистави».

Оберіть виставу, до якої мрієте створити декорації. Впродовж вистави декорації можуть змінюватись. Тому об'єднайтеся у групи і створіть декорації для певної сцени у виставі. Програвте цю виставу у класі.

Які емоції переживали ви під час створення декорацій? А під час програвання вистави? Що більше вам сподобалось: створювати декорації чи грати виставу?

22

Музичний театр: МЮЗИКЛ

Що таке мюзикл? У якій країні з'явилися перші мюзикли? У чому особливості мюзиклу? Чим відрізняється манера співу в мюзиклі від оперного співу?

Перші мюзикли з'явилися в Америці наприкінці 20–30-х років ХХ століття. Найголовнішу роль в них відігравали танці. Сучасні мюзикли відрізняються від перших мюзиклів тим, що всі події в них відображаються в піснях і танцях.

Мюзикл — у перекладі з англійської мови «музична комедія» — розважальна вистава, у якій об'єдналися різні жанри мистецтва — естрадна й побутова музика, хореографія і сучасний танець, драма й образотворче мистецтво.

В мюзиклах використовують багато спецефектів. Манера співу в мюзиклі відрізняється від оперної. Це в більшості наспівування, інтонування окремих слів, вигуки, спів пошепки тощо. В мюзиклі всі співаки і співачки танцюють і, навіть, хор. Оркестр, який супроводжує дію, супроводжує і спів, і танці, використовуючи ритми і тембри джазу, рок і поп-музики.

Постер сучасного українського мюзикла

Мюзикл — це музично-сценічний твір, у якому переплітаються діалоги, пісні, музика, хореографія.

Мюзикл «Звуки музики» Річарда Роджерса набув великої популярності і був екранізований. У ньому розповідається про юну дівчинку Марію, яка стала гувернанткою сімох дітей у сім'ї капітана фон Траппа. Спочатку в новій сім'ї її ніхто не приймав, діти були дуже недовірливі і, навіть, іноді влаштовували їй різні витівки, хоч і нешкідливі. Однак Марія, завдяки своїй доброті та щирій любові до дітей, змогла розтопити серця своїх вихованців.

Річард Роджерс. Мюзикл «Звуки музики» (режисер Девід Джей Донахью, хореограф Джо Лейтон):

1. «Знайомство Марії з дітьми Траппа»
2. «До-ре-мі» (англійською мовою)
3. «До-ре-мі» (українською мовою)

<https://cutt.ly/MO1Tee3>

<https://cutt.ly/GO1TrMu>

<https://cutt.ly/xO1Tuey>

Як музика передає характер головних героїв мюзиклу? Про що вам розповіли музичні фрагменти мюзиклу, які прослухали? Як поведуться герої мюзиклу, як спілкуються одне з одним? Порівняйте англомовну версію пісні «До-ре-мі» з україномовною. Чи зрозуміли ви, про що йдеться в англомовній версії? Яким чином? Чим відрізняється манера співу в мюзиклі від оперного співу? Чи можуть фрагменти з мюзиклу стати відомою піснею?

Розучіть фрагмент з мюзиклу Річарда Роджерса «Звуки музики».

ЗВУКИ МУЗИКИ

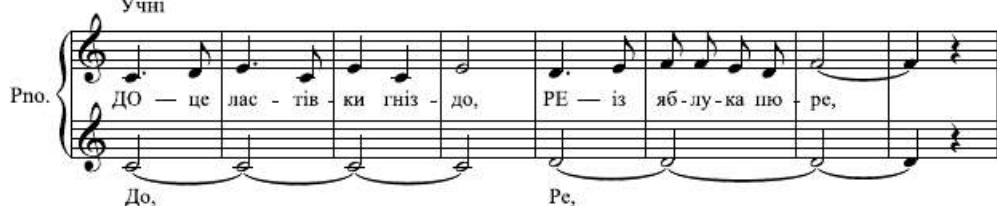

<https://cutt.ly/TO1Tin8>

Помірно
1-й раз — учитель,
2-й — учні

Учні

ДО — це ластівки гніздо,
РЕ — із яблука пюре.
МІ — іграємось самі,
ФА — у книжки є графа.
СОЛЬ — принцеса і король,
ЛЯ — це слуги короля.
СІ — співаємо усі, щоби знов почати з «До».
 До-ре-мі-фа-соль-ля-сі-до,
 До-сі-ля-соль-фа-мі-ре-до.

Уявіть себе акторами/акторками мюзиклу «Звуки музики» і виконайте фрагмент мюзиклу з інсценізацією. Пограйте в гру «Закінчи ритм».

Пограйте на віртуальній клавіатурі фрагмент з мюзиклу. Дивіться на нотний текст і відтворюйте:

<https://cutt.ly/uO1TpXH>

22

Загадки і секрети бутафорії

Що означає таке загадкове слово «бутафорія»?

Чи можна без бутафорії зіграти виставу?

**Чи важлива у театрі така професія, як бутафор/
бутафорка? Якими матеріалами він користується?**

Оформлення вистави не закінчується зі створенням декорацій. Сцена повинна допомагати акторам та акторкам «проживати» кожний епізод у виставі. А як це можна зробити? Треба наповнити сценічний простір предметами, необхідними для вистави.

Чи можна уявити кімнату без меблів? А ліс без кущів та дерев? Чи буде виглядати розкішним палац, в якому немає жодних предметів, які підкреслюють багатство та розкіш?

Всі ці необхідні для вистави предмети і є бутафорією.

Бутафорія — спеціально виготовлені предмети, зроблені з легких і дешевих матеріалів копії справжніх речей (меблів, посуду і т. ін.), що використовуються в театрі як предмети сценічної обстановки.

Предмети бутафорії дешеві, міцні, підкреслено виразні ззовні. Меблі, посуд, шкатулки, вази, що використовуються у театральних виставах зазвичай виготовлені з більш легких матеріалів, важать менше, їх зручніше переносити. Наприклад, у виставі за сценарієм потрібно золоте кільце з дорогоцінних каменів, яке не може собі дозволити жоден театр. Що робити? Бутафор/бутафорка зробить таке кільце з штучних пластикових каменів, які будуть виглядати не гірше за справжні.

Бутафорські предмети зазвичай більш яскраві і виразні, ніж справжні. При цьому бутафори зазвичай відмовляються від відтворення не видимих глядачеві деталей. Чому? В театрі ці предмети публіка бачить здалеку, і тому

з будь-якої частини залу для глядачів повинно бути зрозуміло, що це за предмет. Глядач повинен вірити в реальність всього, що він бачить на сцені: в реальність коштовностей, зброї, меблів, скульптур.

Виготовленням бутафорії у театрі займаються художники-бутафори/художниці-бутафорки.

Які матеріали використовують художники та художниці для створення різноманітних предметів?

Всі матеріали, які використовують художники для створення бутафорії перерахувати неможливо. У роботу іде практично все, що є під рукою і на що здатна уява художника. Але основними є папір (паперові маси, картон), тканина, пінопласт і гіпс. Також не оминають своєю увагою бутафори метал, сучасні синтетичні матеріали, лаки, фарби та ін.

А чи можна зустріти бутафорию десь ще окрім театру? Чи присутня вона у нашому повсякденному житті? Поміркуйте.

Сьогодні бутафорія використовується для оформлення не тільки вистав, а й торговельних або концертних залів, виставкових просторів. Створення імітації скульптури, меблів, зброї, продуктів харчування, текстилю та інших предметів, які використовується в якості декору при проведенні свят, урочистих заходів, рекламних акцій користується великим попитом. Бутафорія у багатьох випадках успішно замінює оригінальний реквізит, оскільки найчастіше вона обходиться дешевше і є більш практичною.

Творче завдання

«Створення бутафорії для улюбленої вистави».

Об'єднайтеся у групи. Обговоріть бутафорию, яка вам знадобиться для проведення свята у класі. Створіть таку бутафорию. Веселого свята!

23

Музичний театр: МЮЗИКЛ

Чи можуть мюзикли відображати казкові події? Які мюзикли-казки є відомими?

Мюзикл — це мистецтво для всіх, вони подобаються не лише дорослим, а й дітям. Для дітей композитори створюють мюзикли-казки, які можна переглянути не лише в театрі, а й у кіно. Існують мюзикли-фільми, і навіть мюзикли-мультфільми. Згадайте, які мюзикли мультфільми вам відомі. Сучасні мюзикли — яскраві, насичені спецефектами.

Сцена з мюзиклу
«Вовк та семеро козенят
на новий лад»

Акторами і акторками, які грають в мюзиклах бувають не лише дорослі, а й діти. В Україні поставлено багато яскравих мюзиклів, які запам'яталися глядачам. Дитяча композиторка Наталія Май написала для дітей мюзикли «Вовк та семеро козенят на новий лад», «Новорічні приклучки та Карабасові штучки», «Свято Різдва», «Лісова казка» та інші. Ці мюзикли написані для виконання дітьми.

Наталія Май. Мюзикл «Вовк
і семеро козенят на новий лад»:

1. Коза і Козенята
2. Вовк
3. Коза
4. Вовк, Лисиця і Козенята

<https://cutt.ly/2O1Tkl>

<https://cutt.ly/kO1Tblo>

<https://cutt.ly/eO1TxNo>

<https://cutt.ly/UO1TW6i>

Наталія Май. Мюзикл «Вовк та семеро козенят на новий лад»

Розкажіть про свої враження від переглянутих фрагментів. Про що вам розповіли музичні фрагменти мюзиклу? Які засоби виразності використала композиторка для передачі характерів козенят, кози і вовка? Як козенята змогли перемогти вовка? Які музичні фрагменти вам найбільше запам'яталися? Які почуття викликала музика?

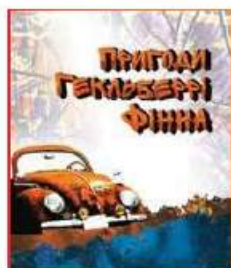
Згадайте й заспівайте знайомі мелодії з відомих вам мюзиклів з рухами. Розіграйте сценку, як вовк стукає у двері до козенят, простукайте ритмічний малюнок зі словами: «Нумо, діти, відчиніть, рідну матінку впустіть».

Перегляньте за бажанням в інтернеті інші мюзикли українських композиторів/композиторок, відвідайте з рідними мюзикл у театрі. Розкажіть про свої враження.

<https://cutt.ly/UO2cqzC>

Ж. Колодуб,
Л. Колодуб.
Мюзикл
«Пригоди
Гекельберрі
Фінна»

І. Поклад .
Мюзикл
«Як козаки змія
приборкували»

В. Назаров .
Мюзикл
«Жив собі
пес...»

О. Білаш.
Мюзикл
«Пригоди
Буратіно»

Розучіть пісню «Добрим будь» (музика і слова Наталії Май).

ДОБРИМ БУДЬ

Am E A Dm

Дош у-мив у - се дов - ко - ла, по - ле й кві-ти го - лу - бі,

G C Dm E

не жа-лій доб-ра ні - ко - ли, все по-вер-неть-ся то - бі.

Dm Am E Am

Доб-рим будь, доб-рим будь, ви-ру-шай з доб-ром у путь.

Dm Am G Am

Доб-рим будь, доб-рим будь, по-сміх-ну-тись не за - будь.

<https://cutt.ly/bO1TRJp>

1. Дощ умив усе довкола, поле й квіти голубі,
не жалій добра ніколи, все повернеться тобі.

Приспів:

Добрим будь, добрим будь,
Вирушай з добром у путь,
Добрим будь, добрим будь,
Посміхнутись не забудь.

2. А веселка кольорова засвітилась в небесах,
не жалій добра ніколи, все повернеться назад.

Приспів.

3. Не кажи лихого слова і слабкого захисти,
не жалій добра ніколи, все повернеться в житті.

Приспів.

У вільний час за бажанням перегляньте мультфільми-мюзикли.
У чому їх особливості? Що вражає? Які почуття вас охоплюють
після їх перегляду?

23 Театральний костюм — складова сценічного образу

Чи може актор/акторка обійтись без театрального костюма? Навіщо існує професія художника по костюмах?

Анатоль
Петрицький.
Ескіз костюма
до вистави
«Нур і Анітра»

Створення костюмів та масок — це найдавніша робота художника в театрі.

В стародавні часи існування давньогрецького театру на відкритому майданчику грало всього два-три актори (акторами були тільки чоловіки), які повинні були вміти не тільки декламувати вірші, читати тексти, а й співати і танцювати. На очах у публіки вони мали перетворюватись на різних персонажів театрального дійства. Для цього робилися дуже виразні маски, завдяки яким, актор перетворювався на певного героя, доброго чи злого, веселого або сумного, молодого чи людину похилого віку. З подальшим розвитком театру з'явилися і театральні костюми, без яких сьогодні ми не уявляємо жодної вистави.

Театральний костюм або сценічний одяг — це будь-який одяг, що використовується виконавцями на сцені.

Іноді театральним костюмом (сценічним одягом) називають лише той, який спеціально виготовлений для актора або актриси художником з костюмів (художником-костюмером).